

ОБЩОИКОНОМИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „Икономическа социология“

АВТОРЕФЕРАТ
на
ДИСЕРТАЦИЯ

за придобиване на ОНС „Доктор“ по
„Социология, антропология и науки за културата“

Социален капитал, социално пространство
и гражданска активност на студентите в София

докторант: **Лусиен Петърс**

Научен консултант: **доц. д-р Катя Михайлова**

София, 2022

Дисертационният труд е обсъден и насочен към публична защита на заседание на катедра „Икономическа социология“, Общикономически факултет, УНСС на 24 март 2022 (Протокол № 284).

Темата на дисертационния труд е *„Социален капитал, социално пространство и гражданска активност на студентите в София“*. Официалният език на дисертацията е английски език, тъй като докторантът е зачислен в докторантура на самостоятелна подготовка с обучение на английски език. Структурата на дисертацията е изградена от уводна и заключителна част, и четири глави – теоретична, методологическа и две глави, представящи изследователските резултати. Записи от етнографското наблюдение и профилите на информаторите са представени в Приложение. Изследването е изградено върху основата на 120 теоретични източника и емпирични бази данни. Общият обем на дисертацията е 153 страници (328 222 знака без интервали).

Публичната защита ще се състои на 23 юни 2022 от 14.00 ч.

в зала 2032А „Научни съвети“ на УНСС пред научно жури в състав:

Вътрешни членове: доц. д-р Андрей Нончев, доц. д-р Александър Христов

Външни членове: проф. д.с.н. Добринка Пейчева,

проф. д.ф.н. Иванка Мавродиева, проф. д-р Татяна Коцева

Материалите по защитата са на разположение в Дирекция „Наука“, УНСС и на интернет страницата на УНСС - <https://konkursi.unwe.bg/>

Съдържание

Методическа рамка на изследването	...4
<i>Цел на изследването; Методи на изследване; Формиране на извадката и избор на места; Изследователски хипотези; Очаквани резултати; Значение и актуалност на изследването; Произход на изследователския проект</i>	
<i>Декларация за изследователска етика; Синопис на дисертацията</i>	
Теоретична рамка на изследването	...14
<i>Еволюция на теорията за социалния капитал; Социалният капитал в България; Компоненти на социалния капитал; География и социален капитал в България; Българското семейство и формирането на социален капитал</i>	
Изследователски резултати	...20
Макрорамка на изследователските резултати	...20
<i>Граждански живот и социален капитал в България; Условия за гражданска ангажираност; Разказите на българското семейство за гражданската ангажираност; Доверие и социален капитал в България; Българската нация срещу държавата; Граждански живот в България</i>	
Резултати от теренното наблюдение	...26
<i>Социален капитал на студентите и социално пространство; Граници на социалния капитал; Пространство и социален капитал в България</i>	
<i>Студентско виртуално пространство; Език на информаторите</i>	
Изследователски изводи	...36
<i>Социален капитал на студентите по време на криза</i>	
Научни приноси	...38
Научни публикации	...40

Фигури

Фигура. 1 Методическа рамка	...9
Фигура 2. Компоненти и формиране на социален капитал	...21
Фигура 3. Карта за оценка на гражданска активност	...26
Фигура 4. Презентация на кръговете на социалния капитал	...30

Методическа рамка на изследването

Този изследователски проект е разположен между дисциплинарните полета на **социология на младежта и социална антропология**. Чрез лонгитюдно етнографско наблюдение се опитва да изясни **моделите на социално взаимодействие** между студентите и потенциалните им въздействия върху **участието и активността на образованите младежи в гражданския и политически живот**.

Разгледана е потенциалната роля на недоверието, което българите проявяват към политиките, а също и към всеки друг извън кръга на семейството и близките приятели. Недоверието играе роля във формирането на **социалните взаимодействия** между младите софиянци, а следователно и при формирането на техния **социален капитал** (Kovacheva & Kabaivanov, 2016, or Roth, 2007).

Освен естеството и ролята на социалните кръгове на студентите, изследването се фокусира и върху **социалната и географска среда**, в която се извършва социализацията на студентите в София и България. Изследва се възможното влияние на географската близост върху социализацията на студентите и върху тяхното участие и активност в гражданския живот.

Биографичните, житейски истории на младите хора и техните семейства също са анализирани, за да се идентифицира потенциалното влияние на образованието и работата на членовете на семейството, благосъстоянието на семейството и семейната сплотеност върху формирането на социален капитал на младите хора.

В допълнение, динамиката в социалните контакти на студентите с лица вътре и извън техния семеен и приятелски кръг също са изследвани в дългосрочна времева перспектива, обхващаща **наблюдение от две до седем години**. Тези социални контакти са както физически, така и виртуални, включително опосредени чрез **социални медии**.

Анализът на моделите за социализация е направен, за да се определят естеството, силата и продължителността на **социалния капитал** на младежите, включително две субгрупи в структурата на социалния капитал като „**спояващия**“ и „**свързващия**“ социален капитал (Woolcock, 1998). Третата субгрупа „**съединяващ капитал**“, не е изследвана, доколкото тя се отнася за йерархична институционална среда.

По отношение на трансформирането на естеството на социалния капитал в потенциално гражданско участие, бяха изследвани въздействията на фактори като: **хора от реалния живот и социални медии** (Loader et.al, 2014), за да се установи в каква степен груповото лидерство и социалните медии оказват влияние върху създаването на социален капитал в специфични среди.

Цел на изследването

Този изследователски проект цели да провери дали **причините**, идентифицирани в академичната литература от 1990-те и първите десетилетия на 21-ви век, за **ниските нива на участие на поколението млади, завършили университетско образование след 1980 г., в граждански живот в България са все още валидни и днес**, вкл. разочарование от политици и обществени институции, съмнения в истинността на медийните репортажи и ниски нива на доверие към граждански и политически участници.

Анализът е направен в контекста на теорията за структурата на социалния капитал на студентите, по-точно техния спояващ капитал (семейство и близки приятели) и техния свързващ капитал (други приятели, съседни колеги), тъй като вече е установено, че обществените граждански активности се проявяват предимно в рамките на социалната група (напр. предизборни митинги, обществени протести, стачки, блокади, разпространение на петиции и др.).

Допълнителна цел беше да се провери дали **географското пространство**, в което се социализират студенти и завършили студенти, може да окаже влияние върху състава и поддържането на техния социален капитал и дали пространствената обстановка влияе за стимулиране на интереса на студентите към гражданския живот в София.

И накрая, в съответствие с методиката на етнографските изследвания, авторът остава отворен към напълно неочаквани резултати, които не са посочени сред целите на изследването.

Методи на изследване

Основен метод на изследване е **лонгитюдното етнографско наблюдение**, извършвано сред средите на висшето образование в София. Той е допълнен от **полуструктурирани интервюта** и **анализ на биографии**, събрани в неформални условия от членове на поколенията след 1980 г.

За определяне на пространствата на социализирането на студенти в София, беше извършено **менталното картографиране** като метод за проследяване на придвижването на студентите, композицията на техните социални групи и визуалното им идентифициране.

Тези методи за не извеждат до широкомащабни, количествени проучвания и проверка на хипотези, какъвто е случаят с други изследователски методи в социологията. Тяхната цел е да достигнат до задълбочен поглед върху живота на студентите, както и върху промяната в **дългосрочна времева перспектива** на техните интереси, нагласи и модели на социално взаимодействие.

Формиране на извадката и избор на места

Наблюдаваната група млади хора е съставена от **студенти и дипломанти от двата пола, на възраст между 19-36 години** през периода на изследване. Извадката представя членове на така нареченото „Милиниал“ **поколение**, родени между 1980 и средата на 1990. Някои от информаторите са родени на границата между поколението „Милениал“ и следващото, така нар. „**поколение Z**“ (родени след 1995). Друга група информатори, дипломанти, са родени по време на късния Комунизъм и в детска възраст са били свидетели на последните години на стария режим и последвалата промяна.

Някои от тях, на горната граница на възрастовата линия (напр. дипломанти на около 30 години) са представители на поколението, което е прекарало 1-3 години като *Чавдарчета* и *Пионерчета* по време на Комунистическото управление през 80-те години на миналия век. Други са чували за времето на Комунизма и времето на „Промяната“ в началото на 90-те от техните семейства и по-възрастни приятели.

Ядрото на извадката е съставено от млади граждани с висше образование, живеещи в българската столица София. Те са **наблюдавани седем години**. През последните 3-10 години те са студенти на един от двата **най-големи университета в София** – СУ „Св. Климент Охридски“ и Университет за национално и световно стопанство – УНСС.

Някой от студентите в извадката са **учили поне семестър в чужбина**, най-често в Германия и Холандия по програма за студентска мобилност „Еразъм“. Други са се преместили в София от друг университет в страната.

Част от информаторите са студенти във времето на изследването, други са дипломанти, завършили след 2000 г. Всички се **образоват и социализират в пост-комунистическо време**.

Наблюдението е фокусирано върху студенти и дипломанти, **живеещи в градската зона** на София, вкл. в някои от нейните покрайнини, достигащи чак до Княжево в най-югозападната част на града. Повечето от студентите са от **семейства със средни до по-високи доходи**. Само двама са от семейства с работническа класа или „сини якички“.

Животът в столицата позволява на студентите добър достъп до и наблюдение на национални политически и граждански събития. Всъщност, всички университети в София се намират в рамките на седем километра от сградата на националния парламент, повечето министерства и централните офиси на големи НПО. Един от мотивите ми да избира като място на изследване София е, че географската дистанция разстояние като възможно извинение за неучастие на студентите в гражданския живот е изключена от самото начало.

Етнографската терминология предполага изследваните лица да се наричат „**информатори**“, въпреки негативните конотации, които това понятие има с пост-

комунистическите общества (напр. *информатори* на Държавна сигурност). Понятието „информатори“ в Западния свят има широка употреба сред социалните антрополози и етнометодолози, докато понятието „респонденти“ е утвърдено сред социолозите. И двете понятия обозначават изследваните единици в извадката.

Сравнително малка група от 15 информатори е наблюдавана за период от 2 до 7 години. Това е, защото социалната антропология поставя **акцент върху дълбочинното, а не широко-машабното изследване** и цели да даде цялостен поглед върху живота на информаторите.

Студентите в София не могат да бъдат представителни за студентите и младите хора в България. Adnanes (2007) казва и, че съществува ясна социално-икономическа пристрастност при подбора на студенти в извадката в сравнение с подбора на млади хора. Българските студенти представляват около една четвърт от групата на 18-28-годишните в България. Те са образователен сегмент, който се увеличава от средата на 90-те години (BSI, 2014).

Аналитични инструменти

Изследването използва редица аналитични изследователски инструменти от различни научни дисциплини. Всички са структурирани в рамката на етнографско наблюдение, допълнено от неструктурирано или полуструктурирано интервю.

Инструментите включват: анализ и интерпретация на езика, поведението, нагласите на информаторите; съдържателен анализ на изказвания за семейството и родовата история; обхват, естество и време на социализация; визуално представяне и възприятие на обществени събития, сгради и пространства; географски анализ на придвижването на информаторите и социализацията им – вкл. гражданска активност в публичното пространство.

Анализ на езика

При анализа и оценката на информацията, придобита чрез етнографско наблюдение е приложен подхода на LeCompte (1999) за анализ и класифициране на изявления на информаторите, вкл. в и чрез социални медии и интервюта. Методът идентифицира повтарящи се изрази на вярвания, емоции, ценности, надежди, страхове и предразсъдъци в изявленията на респондентите.

Spatial Analysis

Пространственият анализ на социалния капитал ни позволява да изследваме къде и как информаторите се социализират в рамките на основното им местоживееие и обучение, или извън. Пространственият анализ дава представа за това кой типаж какви места посещава, кога и с кого. Пътнам посочва важноста на пространството за социалния капитал в *The American Prospect* (1993). Социалните антрополози оставяха тази връзка до голяма степен неизследвана, а социалните географи ѝ обърнаха

внимание няколко години по-късно. Възраждането на пространствения анализ при формирането на социален капитал израства от мрежовия анализ в териториален контекст. Същото показват изследванията на Westlund и Boekema (1999). Настоящото изследване разчита и прилага методи за изследване на пространствените фактори за формиране на социален капитал подобно на Rutten et al. (2012).

Резултатите от пространственото наблюдение – на място или въз основа на разкази на информаторите – ми помогнаха да разбера как се формира социалния капитал на информаторите. Например, установих колко далеч и колко често информаторите са готови да пътуват, за да се срещнат с членове на семейството, приятели или познати.

Визуална разпознаваемост, внимание и възприятие

Друг използван аналитичен метод е визуалната разпознаваемост и възприятие. Чрез него се изследва осведомеността на информаторите за големите обществени сгради и пространства и как визуалната разпознаваемост повлиява интереса им към гражданския и политически живот в София. Наблюденията на пространството и времето позволяват предварителни изводи относно стабилността на свързващия социален капитал във времето. В този контекст се включват и въпроси за продължаващата валидност на теориите на Roth (2007) и Fukuyama (1995) за статичната и биноминална природа на социалния капитал (в частното срещу публичното пространство) и доверието.

Анализ на социалните медии

Анализът на изявленията на информаторите включва изявления в реалния живот, както и тези, направени чрез социалните медии, независимо дали са от текстов или визуален характер (например снимки, видеоклипове, графики, рисунки). Обхватът на наблюдаваните социалномедийни платформи е ограничен до Facebook и Instagram, тъй като беше установено, че те са най-често използвани от студентите на УНСС и СУ.

Фигура 1. Методическа рамка

Изследователски хипотези

Колегите, прилагащи етнографски методи в своите изследвания са склонни да започват изследванията си, от които се надяват да получат изцяло нови прозрения, със сравнително малко предположения, въпреки донякъде крайното предложение на Ван Маанен, че трябва да подходим към етнографията с „чисти ръце“ т.е. без позоваване на съществуващи академични изследвания (Van Maanen, 2011). Следователно този проект се основава само на няколко хипотези, някои от които съществуваха в началото на изследването, но също така и някои, които се появиха в хода на изследването, след междинните резултати от наблюдението.

Първата изследователска хипотеза е, че **силата на социалния капитал въздейства върху гражданската и политическа ангажираност на информаторите.**

Ganev (2007), идентифицира причинно-следствени връзки между социалния капитал, нивата на образование и гражданската ангажираност на Балканите. На по-широко географско ниво Van Oorschot (2006) също открива подобни връзки.

От друга страна, Berman (1997), например, предупреждава за потенциални форми на злоупотреба със силен социален капитал от фашистките правителства, които мобилизират хората в тясно свързани социални групи, за да постигнат идеологическите си цели. Поради фокуса на Berman върху фашистките злоупотреби със социален капитал, статията му по-късно е озаглавена от Carothers (1999) *“Bowling with Hitler”* – очевидна алюзия с книгата на Putnam *“Bowling alone”* (1995).

Интерес предизвика и въпросът дали последователните клиентелистични и дружелюбни към олигарсите правителства на България (Benovska, 2018) също са се опитали да канализират гражданската ангажираност в посока, благоприятна за съответните им политически каузи. Тази хипотеза предложиха български служители на НПО, с които поддържах контакт през годините. Фокусът върху този конкретен изследователски елемент също беше предизвикан от изявления на множество студенти за „самообслужващи НПО“, включително някои студенти, които самите бяха активни в по-малки НПО, като организации за наблюдение на избори.

Следваща хипотеза е, че **доверието и социализиращите предпочитания на студентите все още са повлияни от семейния дискурс** за комунизма и смяната на режима, и все повече от **дискусии с приятели**, в реалния или виртуалния свят.

Младежите днес все по-регулярно консултират вижданията си за политически и граждански теми със **социалните и масовите медии**, така както и с техните приятели (Ellison, 2007).

Друга хипотеза е, че **социалният капитал на студентите не се развива отвъд разединените социални „силози“ на доверие и взаимодействие**, а само в тези, които са базирани на родство, училище или работа.

С други думи, в рамките на определението за социален капитал, сплотеността на семейство и близки приятели е силна, докато в по-свободно изградените групи от приятели, съседи и колеги от работата, изграждащи „свързващия“ капитал е по-слаба. Очаква се доверието и сплотеността в тези групи да са по-малко силни.

Естеството на социализиращите силози беше изследвано не само по отношение на човешкия им състав, но и по отношение на тяхното географско или пространствено определение в София, вкл. в конкретни квартали, и другаде в България.

Очаквани резултати

Очакван изследователски резултат е **задълбочено разбиране как, къде и кога информаторите са формирали своите социални кръгове**; как са съставени кръговете и колко са устойчиви във времето.

Очаква се, че социалните кръгове репрезентират най-вече характеристиките на сплотяващия капитал и свързващия капитал. Третата група в структурата на социалния капитал „съединяващия“ не се очаква да влияе при формиране на социалните кръгове и затова не е изследван.

За да се получи задълбочена картина на социалния живот на студентите, бяха изследвани разказите им за взаимодействия с роднини, приятели, колеги в тяхното ежедневие. Беше идентифицирано работното им място и тяхното социалното им общуване.

Студентите бяха наблюдавани в университетски условия и в други пространства на социализация извън образователните институции. Дипломантите бяха наблюдавани в неформална социална среда като кафенета, ресторанти или частни жилища.

Очакваше се тези видове взаимодействия между мен и информаторите да **разкрият в детайли как изглежда техния социален капитал и какво въздействие може да има върху гражданската им ангажираност**. Повечето информатори не възразиха да бъдат разкрити личните им данни.

Очакваше се да бъде получена подробна информация за връзката на социалния капитал на студентите и неговата пространството, в което той се формира, както и устойчивостта във времето на неговия обхват.

Настоящият родителски дискурс за българското общество и политика, трудовият опит на студентите, както и използването на социалните медии също са част от лонгитюдното наблюдение.

Друг очакван резултат е **дефинирането на психо-социални фактори**, като предаването на семейни или приятелски емоции на оптимизъм, песимизъм, надежда или безнадеждност и примирение. Очакваше се, че подобни емоции имат потенциално влияние върху естеството на социалния капитал на софийските студенти и тяхното участие в гражданското общество.

Значение и актуалност на изследването

Десет години след присъединяването на България към ЕС и след първото българско председателство на ЕС през 2018 е подходящо време да се ревизира постъпателното отваряне на България към Западна Европа в последните три десетилетия. Отваряне в посока на изграждане на публични институции, гражданско участие, гражданско образование,, социална адаптация към пост-комунистическия свят от страна на „Милениум“ поколението и следващите след него.

В съответствие с промените в управлението на българското общество след 1990, е добре да се изследва как възниква и се развива гражданската и политическа ангажираност на младите хора.

Ichilov (1991) твърди, че **активното включване в гражданския живот зависи от съществуването на силни социални връзки** в допълнение към усещане за идентичност и осъзнатост на гражданските права и задължения. По същия начин, активното гражданство зависи от и допринася за силното чувство за национална и лична идентичност на гражданите. Ето защо си струва да се изследва взаимодействието между формирането и поддържането на социалния капитал, от една страна, и гражданската ангажираност в България, от друга (Hoskins & d'Hombres, 2013).

Студентите отбелязаха срещите с граждански и политически активисти на работното им място, на граждански събития като важни за тях. Тези изявления също бяха анализирани. С изключение на няколко изследвания на връзката между пространството и социализацията в София (Hörfner, 2012), може да се каже, че темата не е застъпена и **връзката между местата за социализация на младите софиянци и интересът им към гражданския живот и активност** не е изяснена.

Що се отнася до **досега направените изследвания на социалния капитал и гражданската ангажираност** в България, в академичната литература е казано сравнително малко за социализирането на българските студенти в рамките на техните групи за генериране на социален капитал и за потенциалното въздействие на моделите на социализиране върху гражданската и политическа ангажираност на студентите

Едва през последните 10 години Mitev and Kovacheva (2014) предприеха широкообхватни проучвания на младите българи и тяхното ниво на доверие, социалните им кръгове, както и тяхната гражданска и политическа ангажираност, без обаче да се изследва причинно-следствената връзка и еволюцията на тези фактори за дълъг период от време и без детайлно да се анализира природата, целта и устойчивостта във времето на социалните кръгове.

Съществуват изследвания за гражданската ангажираност на източноевропейците от 1990 г., но връзката между гражданска ангажираност и социален капитал, ако е направена, тя е повърхностно изследвана – напр. чрез наблюдения на упадъка на

организираните групи в обществото, включително профсъюзите и младежките движения, след падането на комунизма (Giatzidis, 2002, Morjé, 2003). Следователно това е проблем, който изисква своето задълбочено изследване в дълъг период от време.

Хронограма на изследването:

Наблюдение и интервюта: 2012-2019

Анализ и оценка: 2020

Подготовка на дисертацията и представяне на резултатите: 2020-2021

Терен: 84 месеца наблюдение в София, Ловеч, Плевен и Велико Търново.

Произход на изследователския проект

Наблюденията ми върху софийски студенти всъщност започнаха извън извън България, на работното ми място в Люксембург. При предишната ми професия в институция на ЕС, бях домакин на български стажанти за период от четири години, всеки един за 5 месеца. Така първоначално започнах да наблюдавам и взаимодействам с моя първи информатор „Ралица“ през октомври 2012 г.

Бях запознат със ситуацията в България още през 2003 г., когато работих по подготовката за присъединяването на България към Европейския съюз (ЕС), но именно Ралица ми даде първия задълбочен поглед върху живота на „средния българин“, както тя го нарича. Чрез Ралица се запознах с университетите в София и с други софийски студенти и техния живот, стремежи, надежди, разочарования и борби. Нейната история за трудно детство в средата на 90-те, когато икономическата криза в България беше най-тежката, събуди у мен интерес, който ме доведе до настоящия изследователски проект.

Декларация за изследователска етика

Представеното дисертационно изследване е реализирано в пълно съответствие с *Етичния кодекс на Американската антропологическа асоциация* (2009), *Етичният наръчник за добри изследователски практики на Асоциацията на социалните антрополози във Великобритания* (1999), както и с *Политиката на УНСС за почтеност в академичното творчество* (2021).

1. Информаторите са уверени, че техните имена, минали и настоящи професии и географски произход ще бъдат анонимни.
2. Информаторите са наблюдавани с тяхно съгласие.
3. Информаторите са на пълнолетни, над 18 годишна възраст при осъществяване на първия контакт с изследователя.
4. Авторът на дисертацията декларира липса на конфликт на интерес при реализиране на изследването.

5. Авторът декларира, че дисертацията е оригинална авторска разработка, без форми на плагиатство, измисляне и фалшифициране на данни.
6. Дисертацията не е представяна за защита за в друга изследователска институция в България и чужбина.

Синопис на дисертацията

Дисертацията е структурирана в четири глави, увод и заключителна част. Хибридна структура е в синхрон с академичните изисквания на две научни дисциплини: социология и социална антропология, доколкото те оформят интердисциплинарната рамка на изследването. Прилага се индуктивен подход при анализа на емпиричните данни, придобити чрез етнографско наблюдение. Едновременно и дедукция при операционализацията на теорията и формулирането на хипотезите.

Въведението представя методологическата инфраструктура на изследването, зараждането на идеята за това изследване и нейната реализация, хронограмата на изследователската работа, актуалност на избрания изследователски предмет. Въведението представя и декларация за академична почтеност от автора.

Глава първа представя теоретичната основа на изследването. Тя е формирана въз основа на следните три ключови концепта: социален капитал, семейство, социално пространство. Представена е дефиниция на понятията, след което те са приложени в анализа на българската социална среда като контекст на настоящото изследване.

Глава втора представя методологическата основа на изследването. Тя започва от взаимното допълване на теоретико-методологично равнище на две основни в това изследване научни дисциплини – социология и социална антропология. Представен е и основният изследователски метод – лонгитюдно етнографско включено наблюдение.

Последните две глави представят изследователските резултати. Следвайки етнографската методология, резултатите са разделени на две части. Първата, в Глава трета, представя резултати, отнасящи се до социалния контекст – България като държава и нация. Втората, представена в Глава четвърта – резултатите, получени от непосредствената теренна работа.

Изследователските обобщения на база проверка на хипотезите и препоръките за бъдещи изследвания са представени в Заключение.

Теоретична рамка на изследването

Еволюция на теорията за социалния капитал

Дисертацията е разработена в контекста на **теорията за социалния капитал**, предложена от **Bourdieu (1986), Putnam (1993)**, и по-късно от **Torsello and Pappova (2003)** в контекста на източно-европейски контекст. С други думи, наблюденията на социализацията на студентите и състава на техните социални кръгове са теоретично обосновани от номенклатурата и класификацията на социалните кръгове в контекста на социалния капитал. Въпреки че социалният капитал не е споменаван много в академичната литература преди 70-те години на миналия век, темата за добавянето на стойност чрез социалните мрежи и техните членове вече е включена в по-широката концепция за **човешкия капитал** (Hicks, 1932).

Авторите, които популяризираха социалния капитал през 80-те не са авторите на този концепт, но са били вдъхновени от по-ранните идеи за доброволните съюзи между хората, вкл. изследването на Bentley (1908) на връзката между правителството и гражданствеността. Необходимо е да добавим и изследванията на **Max Weber** на работата на правителството, бюрокрацията и гражданските активности – едновременно колективна и индивидуална (за последното вж. Economy and Society, 1922). Може да бъдат споменати и изследванията на **Durkheim** на стойността на живота в групи като антидот на **аномията** (1897). Аномия тук се употребява в смисъл на Anomie here is understood to refer to the разпадане на нормите и колективните ценности, причинено, наред с другото, от продължаващата индивидуализация.

Теорията за индивидуализация е представена от социалните психолози още през 20-те години на миналия век (Allport, 1924) и разработена от социолозите по-късно, като Ulrich Beck (1994), който изследва рисковете, възникващи в обществото от нарастващата индивидуализация. Теорията за аномията е доразработена по-късно от **Adnanes (2007)** с конкретна препратка към българските младежи и тяхната ограничена гражданска ангажираност.

Понятието „социален капитал“, като по-систематично използвано понятие, се появи с изследванията на Bourdieu за **класификацията на капитала, включително социалния, икономическия, политическия и културния капитал** (1984). Bourdieu проправи пътя на по-добро разграничение между социалния капитал като актив на индивида и възгледа на икономистите за „човешкия капитал“ като един от факторите на производството, каквито са суровините и машините. Следователно, може да се твърди, че Bourdieu е хуманизирал човешкия капитал. Всъщност, образно казано, той е отделил социалния капитал от човешкия капитал; подчертал е значението на социалните мрежи отвъд икономическия възглед за тях като групи от хора, които представляват колективна работна сила, приписал е лична стойност на мрежите от хора. Ограничението на Bourdieu е неговият силен фокус върху стойността за индивида

на определени социални мрежи, вкл. най-вече мрежи за социални действия като профсъюзите. Той не обръща много внимание на колективната стойност, която социалният капитал може да има нито за членовете на социална група, нито за обществото като цяло.

Bourdieu е скептичен по отношение на алтруистичните действия, при които индивидът не е незабавно и лично възнаграден от членството си в социална мрежа. Освен че индивидите прилагат своите лични ценности към взаимодействието си с другите в групата, те могат да проследят появата на колективните ценности в хода на борбите, които водят групата до приемането на колективни ценности. Това съответства на фокуса на Bourdieu върху антагонизма, вътре в групата и между групите. В много отношения той изглежда е повлиян от марксистките възгледи за класовата борба – нещо, което Bourdieu (1986) споменава, когато говори за хора, борещи се за властови позиции или за господство над работническата класа.

Coleman (1988), от друга страна, отива по-далеч от Bourdieu, фокусирайки върху самите социални групи, вкл. принципите на структурата им като **семейства или домакинства**, или институционална среда, като клубове и асоциации, били те граждански или политически ориентирани или други. Въпреки че той, поне първоначално, отдава значение на стойността на семейството и образованието при покъсното създаване на социални мрежи от член на семейството, Coleman все пак посочва, че социалните мрежи се формират чрез взаимно разбиране на **задълженията, очакванията и надеждност**.

Твърдението Coleman на, че голяма част от формирането на социалния капитал представлява непреднамерен страничен продукт от социално взаимодействие, предизвиква последваща критика от страна на Putnam (1993) и други.

Въпреки дистанцирането на Putnam (1993) от явната критика на Coleman, той все пак подчертава, че формирането на социален капитал може да бъде съзнателно действие или поне с предпоставени цели. Той посочва, че **социалният капитал се формира в рамките на граждански организации**, които имат ясни цели за развитие на членовете си или за по-широко население. В този случай, съзнателното **формиране на социален капитал в институционална среда** улеснява координацията на действията между група или групи от хора със сходни интереси и цели.

Аспектът на теорията на социалния капитал, който може би най-подходящ за настоящия проект, е констатацията на някои автори, че **социалният капитал може да бъде многоизмерен и фрагментиран**.

Woolcock (1998) установява, че съществуват **спояващ, свързващи и съединяващ сегменти на социалния капитал**, в зависимост от техния обхват и потенциал за взаимодействие. Това откритие всъщност се превръща в основата на настоящия изследователски проект.

Portes (1998) установява, че в рамките на компонентите на **социалния капитал някои социални мрежи могат да бъдат недостъпни за широката публика**. Констатацията на Portes се съчетава с мнението на Woolcock, че съществува форма на

„съединяващ социален капитал“, който има вертикален, ориентиран към властта характер и се придобива в кръгове или мрежи от интереси и ползи, като например корпорации.

Възниква въпросът дали, вместо едно общество да бъде надарено с широк „Putnamian layer“ от социален капитал, то може да бъде изградено върху „социални силози“. Те могат или не могат да бъдат трайно свързани помежду си и всъщност могат да работят срещу, а не към изграждането на единна база за социален капитал, в зависимост от това колко противоречиви са интересите на членовете на различните силози.

Rakadjiiska (2008) публикува статия, в която разглежда различни дефиниции на социалния капитал, предложени от не по-малко от 16 автора. Тя поставя доклада си в контекста на присъединяването на България към Европейския съюз година по-рано. Авторът засяга концепцията за съвместна еволюция на хората и обществото в контекста на равновесието на Nash. Това означава, че за да могат няколко членове на едно общество (или, за нашите цели, на кръг от социалния капитал) повече или по-малко еднакво да се възползват от общественото развитие, трябва да има известна степен на синхрон в развитието на всеки член. С други думи, в контекста на Nash не трябва да има игра с нулева сума, т.е. когато един играч печели нещо само ако друг загуби нещо. Rakadjiiska изтъква както съвместната еволюция между държавите, така и вътре в една държава, в случая България.

Социалният капитал в България

Изследването на Rakadjiiska ни кара да разгледаме по-отблизо социалния капитал в специфичен български контекст.

Докато теорията за социалния капитал се обсъжда надълго и нашироко от Bourdieu, Coleman, Putnam, and Woolcock през 80-те години на миналия век, само няколко автори са изследвали въпросите за социализирането на младите хора, доверието и интереса им към гражданския живот в източноевропейски контекст. Mihaylova прави преглед на тази ограничена, регионално специализирана литература (2004). Тя споменава, че въпреки че няколко автори са изследвали значението на социалния капитал за стимулиране на гражданското участие на гражданите в постсоциалистическа Европа, никой от тези автори не се фокусира върху **студентите и тяхната ангажираност в гражданското общество.**

Няколко автори в **англоезичната академична литература** са се фокусирали върху **България в контекста на социалния капитал.** Това са Adnanes (2007), Kabakchieva & Hristova (2012), Kovacheva and Kabaivanov (2016), Kabakchieva (2020), Kaneff (2004), Mitev and Kovacheva (2014), Creed and Ghodsee (2011). Повечето от тези автори са работили върху България в периода от средата на 80-те до средата на 90-те и са разширили изследванията си в по-широк проблемен фокус от този върху контекста на социалния капитал и не успяват да уловят възгледите на поколението след 1980 г., особено когато членовете му приближиха възрастта за гласуване в края на 90-те години.

Също така, тези автори само са докоснали детайлите от теорията на социалния капитал, напр. чрез обсъждане на социалните кръгове на младите българи и тяхното влияние върху поведението на младежите в обществото.

Kovacheva & Kabaivanov използваха неотдавнашно проучване (2016) на български младежи в статия за **участието на младите хора в гражданското общество**, като пропускат обаче изричните препратки към теорията на социалния капитал и се позовават на въпросници и интервюта, вместо да използват лонгитюдно наблюдение в променящите се социални и политически контексти с течение на времето. **Mitev & Kovacheva** (2014 г.) проведоха цялостно проучване на **живота на младите хора в България**, включително **интереса им към политиката и гражданското общество**. Въпреки това, поради широкия обхват на това проучване, беше отделено ограничено внимание на социалното взаимодействие между младежите и не беше направено връзка със социалния капитал и гражданската ангажираност. **Kabakchieva** (2020) от своя страна фокусира по-голямата част от работата си върху институционалната структура на българското гражданско общество, до 2011 г.

Компоненти на социалния капитал: сплотяващ социален капитал

Въпреки че някои автори са описвали **социализацията на българите** доста подробно – особено що се отнася до семейния живот, малцина са изследвали задълбочено защо, как и с кого се социализират младите българи извън семейните си кръгове. Ето защо е необходимо да се разгледа по-внимателно социалния капитал на младите хора в България.

Ако решим да разгледаме отделните компоненти на социалния капитал сред българите, преди всичко спояващия капитал, съставен от семейство и близки приятели, и свързващия капитал, съставен от по-далечни роднини и други приятели, можем да го направим на фона на семейни дискусии за политиката и гражданския живот, за които е установено, че оказват влияние върху гражданското участие на по-младите поколения (McIntosh, Hart & Youniss, 2007). Тези автори също така откриха, че **разказите на родителите** за собствения им гражданска и политическа активност са добър индикатор за прогнозиране на гражданската и политическа активност на децата вече като възрастни.

България е определена от Фукуяма (1995) и Рот (2007) като пример за посткомунистическо общество с ниско доверие. Същото се потвърдиха младите български студенти, чрез твърденията си, че дори и днес те отдават най-високото си ниво на доверие на членовете на своите семейства и приятели, които познават още от детската градина.

Изследвайки специално **сплотяващия капитал в непосредствените семейни кръгове** на информаторите, установявам, че в академичната литература присъстват

изследванията на Ghodsee и Bernardi (2012) на няколко поколения български домакинства, които посочват сплотеността на българските семейства. В тях комуникацията между поколенията не е фокус.

Смолет (1989) изследва аспектите на сплотяващия капитал в българските семейства – без изрично да се позовава на тази терминология на социалния капитал. Тя се фокусира върху **високи нива на доверие, взаимопомощ и споделяне** на информация, особено по време на комунизма, когато недостигът на определени стоки изискваше много взаимна подкрепа и препоръки. Близостта на поколенията, особено в селските домакинства, е подчертана от автора.

Малко е писано за **историческия генезис и еволюцията на социалния капитал в България**. Както бе споменато по-горе, шепа автори разглеждат семейството и родството и тяхното влияние върху създаването на тесни връзки между членовете на семейството, но техните изследвания не са фокусирани върху България.

Ако погледнем назад към комунистическите времена в България, ще открием изследване от 1984 г. на Чавдар Кюранов, което разглежда семейните връзки, но само в рамките на тясно обхватна домакинска среда. Гореспоменатото изследване на Смолет (1989), публикувано непосредствено преди падането на комунизма, приема въз основа на работата на Кюранов и тази на Стайков (1984), че **родството наистина е силен катализатор за емоционални и прагматични контакти** между лицата, свързани със семейството. Смолет засяга и значението на роднинските връзки като източник на полезни контакти (така нар. „връзки“).

География и социален капитал в България

В България популярни са „връзките“. „Връзките“ са форми на близки взаимоотношения, които представляват важен елемент от особената българска мрежа, позната като **шуробаджанащина**.

Шуробаджанащината е трудна за превод, сложна мрежа от „полezni връзки“ в българското общество, която може да бъде сравнена с непотизма, но изглежда надхвърля това, което разбираме в западното общество като непотизъм. Шуробаджанащината, както се очертава от резултатите от моите изследвания, изглежда, включва широка и по-продължителна система на взаимност и очаквания, отколкото предимно еднократните услуги, които движат непотизма на Запад.

Вместо това тази българска форма на постоянна взаимна подкрепа, ако не и взаимозависимост, изглежда по-скоро континуум, който се проявява с течение на времето в много аспекти на ежедневния живот, било то личен или професионален. Може да се окаже, че шуробаджанащината съдържа **хибридни елементи между сплотяващия и свързващия капитал в България**. Необходимо е отделно изследване

на взаимодействията на шуробаджанашината, за да се изясни точния характер, обхват и трайност на социалните кръгове, участващи в този български тип мрежа.

Докато шуробаджанашина не се ограничава до хора в конкретна географска среда, то **землячеството (zemliachestvo)**, също толкова трудно за превод понятие, обозначава връзки между хора, произхождащи от или живеещи в определен град или област в България. По мои наблюдения землячеството изглежда понякога обхваща, но не замества шуробаджанашината. С други думи, когато членове на семейството пребивават или произхождат от отделен район на България, или на микрониво от определен квартал на София, се наблюдава припокриване на шуробаджанашина и землячество, или създаване на още по-близки мрежи, извлечени въз основа на родство и произход.

Българското семейство и формирането на социален капитал

Въпрос, който трябва да бъде разгледан, когато изучаваме хората в България, особено когато изследваме техния сплотяващ социален капитал, е как да дефинираме „семейство“ в съвременен контекст, особено предвид съвременните структури на домакинството.

Всъщност, докато при комунизма нуклеарното семейство на майка, баща, дете (деца), а в някои случаи баба и дядо, първоначално беше издигано като идеалната форма на семейство, към която трябва гражданите да се стремят (Живков, 1997), аз открих, че **съвременните градски семейни структури започват да излизат отвъд традиционните родствени връзки и полови ориентации.**

Въпреки че българските домакинства остават до голяма степен хетеросексуални в състава си, има ранни индикации, направени от моите информатори, че в софийските домакинства започват да се появяват еднополови семейни структури.

По-изразени са промените в **общата структура на домакинствата**: броят на домакинствата с един родител в България нараства през последните 20 години, особено в големите градски райони (BSI, 2016). В същото време съжителството на баби и дядовци с тяхното потомство намалява в градските райони.

За да се изследва как **формирането на социален капитал сред милениалите** се повлиява от **промените в концепцията за „семейство“ и „домакинство“** и как тези промени от своя страна биха могли да повлияят на гражданската ангажираност на младежите, е необходимо интердисциплинарно проучване на живота на младите хора в семеен контекст, програмирано върху методологичната основа на социологията и социалната антропология; социална и културна история, както и политически науки.

Значението на социалните мрежи, базирани на родство за изграждането на компонентите на социалния капитал е широко дисутирано в литературата. По-конкретно, темата за влиянието на

семејството върху младите хора и изграждането на базирани на доверие мрежи е обсъждана от учени като McIntosh (2007) и Roth (2007), наред с други.

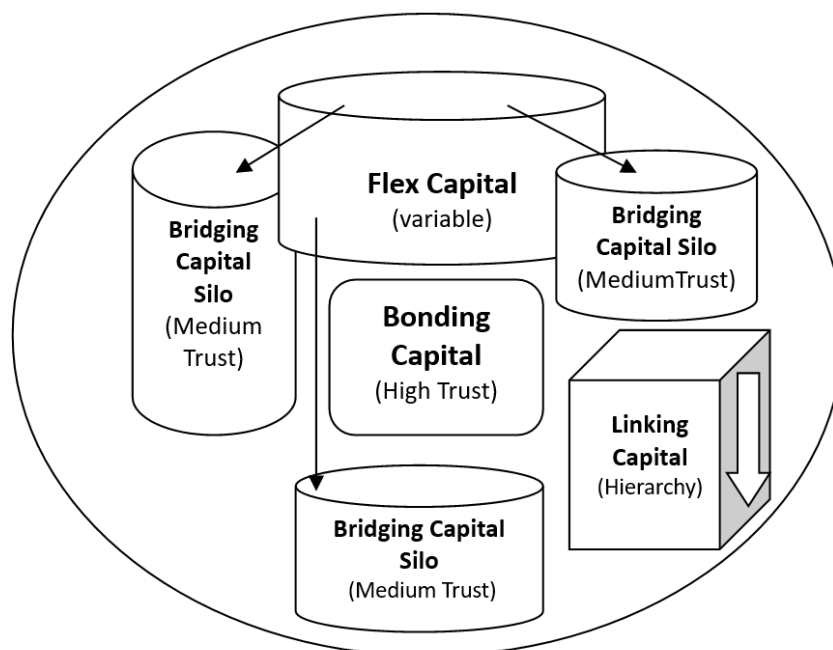
Купър (2006) споменава изследване, проведено от Българска Джендър Фондация, и посочва, че около 47% от младите българи заявяват, че **семејството за тях е важен фактор за формиране на политически възгледи**, без обаче да посочват какво точно се предава между членовете на семејството. Съвременното **съдържание на родителския дискурс** в България изисква бъдещо проучване, както и неговата относителна важност в рамките на набора от фактори, формиращи поведението на младежта в Източна Европа.

* * *

Теоретичната рамка на настоящото изследване се основава на **ключовите концепции** за социален капитал, доверие, семејство, география и социално пространство. Установено е, че доверието, семејството и социалното пространство представляват важни фактори за формирането на социалния капитал.

Като се има предвид, че установих, че повечето социални кръгове на младите софиянци са относително изолирани от другите кръгове – с малки изключения, използвах обозначението „**социални силози**“.

Вместо три компонента на социалния капитал открих, че има четири. Четвъртият е **Флексибилен капитал** – нова категория, чието съществуване беше потвърдено от резултатите от моето изследване.

Фигура 1. Компоненти и формиране на социалния капитал

Изследователски резултати

Макрорамка на изследователските резултати:

Граждански живот и социален капитал в България

Исторически фон

Антропологическата работа е поставена в историческия и културния контекст на живота на онези, които се изучават. Следователно резултатите от изследването тръгват от историята и последните социално-икономически промени, които доведоха България до това, което е днес. Българската история може да ни предложи и някои обяснения за днешното поведение на българския народ като реакция на вековно потисничество при различни политически режими. Българската история също провокира част от интереса ми към тази страна. Всъщност **България** споделя – може би удивително за някои наблюдатели – важни исторически характеристики с моята родина **Люксембург**: аграрно минало, дълги периоди на окупация от чужди владетели и много различни нива на икономическо развитие във времето.

Граждански живот в България след „Промените“ през 1989

След период на първоначален ентузиазъм за демокрация и граждански живот по време на смяната на политическия и икономически режим в България през 1989-1990 г., суровата икономическа реалност в средата на 90-те години вкара повечето българи в примирение и апатия, с изключение на периода на обществени протести през 1997 г.

Много българи изглежда са си задавали въпроса дали режимът на бившия комунистически „император“ – ако може да се говори така за комунистическия владетел Тодор Живков в контекста на популярната поговорка за „дрехите на императора“ – просто смени дрехите си, повторно появявайки се във формата на нови, клиентелистични правителства и преименувана Комунистическа партия (БСП), за които се твърди, че все още са доминирани от доста неясни кръгове на влияние и покровителство. Моите информатори посочиха, че бивши членове на **българската Държавна сигурност** и техните семейства все още имат голямо влияние сред политиците и икономическите оператори на национално и на регионално ниво.

Интересно е да отбележа, че българите никога не са ми говорили за периода на смяна на икономически и политически режим в началото на 90-те години на XX в. като революция, сваляне или бунт. Те говорят само за тази поредица от събития като „Промените“.

Развитие на гражданската и политическа ангажираност след 1990

Въпреки че българите имаха големи очаквания и известна еуфория след като Тодор Живков подаде оставка през 1989 г., примирението със съдбата и апатията останаха доминиращи до днес, с ниска степен на участие в избори и в дейностите на гражданското общество, въпреки членство в ЕС (Тодоров, 2011). Симпозиум на тема „Посткомунистически социални и политически конфликти“, (Букурещ, New Europe College, 2007), установи, че съществува **колективна „българска психика“**, белязана до голяма степен от песимизъм, примирение, фатализъм или нихилизъм.

На фона на намаляваща гласоподавателната активност на парламентарни избори – от над 90% на първите посткомунистически избори през 1990 г. до около 52 % на изборите през 2014 г. (Смилов 2012; Alpha Research 2016), младежите също имат намаляваща изборна активност. Докато 60,9% от младите хора на възраст 18-30 години и имащи право да гласуват гласуваха на парламентарните избори през 2009 г., само 46,1% гласуваха на изборите през 2014 г. и само 30,5% гласуваха на изборите за Европейски парламент през същата година (Alpha Research 2016 г.).

Някои изследователи приписват ниската степен на младежката гражданска активност на въздействието на разказите на родителите за собствената им откъснатост от гражданския живот, породено до голяма степен от разочарованието им от политиците и липсата на доверие в държавните институции (Пехлинова, 2009; Рот 2007).

В тази светлина – в контекста на ЕС – сравнително ниските нива на участие на младите хора в гражданския живот в България (Audience Net, 2015) заслужават задълбочено изследване, особено след като поколенията след 1980 г., които бяха социализирани след комунистическото управление, могат да имат решаващо влияние върху бъдещето на българското общество. Това обаче би изисквало осъзнаване, че всички граждани са отговорни за държавата, в която живеят. Това също изисква непрекъснато и широко участие на младите възрастни в гражданския живот, било то чрез неформални инициативи или чрез институционализирани канали, напр. като НПО.

Продължителното участие в гражданския живот, обаче, може да се осъществи само **ако младите възрастни разширят социалните си кръгове** извън семейството и близките си приятели, за да включат трайно други, които споделят техните интереси и ценности за периоди, по-дълги от еднократните публични протести.

Това повдига въпроса **дали кръговете на социалния капитал, които са съществували по времето на комунизма**, макар най-вече чрез принудително членство в комунистически младежки организации и профсъюзи (Giatzidis, 2002), **все още съществуват и ако е така, дали те са ограничени до спояващия капитал, или обхващат по-широкия свързващ капитал**. В този контекст няколко информатори заявиха, че техните родители и баби и дядовци често изразяват носталгични чувства по комунистическите времена, когато членството им в младежки организации създава чувство за общност в това поколение.

Условия за гражданска ангажираност

Изследването на участието на информаторите в българския граждански живот изисква най-напред да разберем **кои фактори провокират потенциалния интерес на даден човек към гражданския живот.**

Запитани за участието на тях и тяхното семейство в българския граждански живот, информаторите потвърждават казаното в литературата за условията за гражданска ангажираност в обществото (Летки, 2003). А именно:

- Разбиране и приемане на концепцията за „Общото благо”.
- Разбиране и идентифициране с каузите в гражданското общество.
- Възприятия за безпристрастност и ефективност на НПО.
- Прозрачност на дейността на НПО и политическите партии.
- Достъпност на гражданските организации.

Разказите на българското семейство и гражданската активност

Тъй като по-горе посочихме условията за гражданска активност, то тук нека да разгледаме **въздействието на по-възрастните поколения върху мотивацията на младите за участие в гражданския живот** в посткомунистическите общества. Прави впечатление, че сравнително малко автори са изследвали този проблем.

Крааукamp и Nieuwbeerta (2000) установиха, че **степената на политическа активност на родителите** и до известна степен на бабите и дядовците при комунизма е **силно свързана с дейностите и начина на живот на техните наследници след 1989 г.** Ковачева & Кабаиванов (2016) проведоха проучване на **основани на доверие български мрежи** – семейство и приятели, и тяхното влияние при оформянето на (не)ангажираността с гражданското общество на младите хора.

Ако приемем цитираните тези като отправна точка за етнографско наблюдение на софийските студенти, е възможно да се намерят индикатори, насочващи мисълта към предаване на родителските нагласи и вярванията на децата (т.е. информаторите в настоящото изследване) чрез **разкази за живота на семейството живот, чрез които се изгражда памет и се предават емоциите между поколенията.**

Доверие и социален капитал в България

Когато разглеждаме въздействието на семейството върху формирането на социален капитал на по-младите хора, трябва да се вземат предвид въпросите за **доверието** и за **дълбоко вкорененото недоверие** в българското общество, също и степената в която те повлияват формирането на социален капитал при младите хора.

Изследванията на Фукуяма (1995) и Рот (2007) за доверието са може би едни от най-разпространените, особено в общества, които са претърпели значителни структурни промени. Разглеждайки по-конкретно България, шепа автори са изследвали взаимодействието на доверието и социалните кръгове в това посткомунистическо

общество. Както подчертават Ковачева (2016) и други, ниските нива на доверие сред българските граждани, при комунизма и след него, както и ограниченото доверие в публичните институции оказват силно влияние върху днешната младеж и ограничената им ангажираност в гражданското общество.

Димитрина Михайлова (2004) в своя изчерпателен преглед на социалния капитал в Източна Европа ни напомня за **мултиаспектното въздействие**, което нивата на доверие могат да имат върху обществото, включително върху гражданската ангажираност, силата на политическите институции и дори икономическия просперитет. Аднанес (2007) от своя страна установява висока степен на **чувство на безпомощност** сред младите българи, водещо до гражданска апатия. Този автор също така подчертава влиянието на роднинските връзки върху изграждането на доверие в семействата, включително по-младите членове на семейството. Обратно, същите тези родствени връзки се разглеждат от Аднанес като отговорни за формирането на недоверие към политическите участници, което често води до почти пълно оттегляне от участие в гражданския живот.

Някои наблюдатели смятат, че липсата на гражданска активност у българското население като цяло води началото си, поне отчасти, в дълбоко вкоренено отношение на недоверие към политици и други граждански лица, датиращо още от турската окупация преди 1879 г. които бяха увековечени при комунистическото управление.

Българската нация срещу държавата

Информаторите изразяват **висока степен на национална гордост**, изградена върху идеите и творчеството на български културни дейци – особено писатели като Христо Ботев или Иван Вазов, или върху постиженията на българските спортисти като тенис звездата Григор Димитров или плувеца Петър Стойчев.

На този фон изненадващо се прозвучаха изявленията на информаторите, изразяващи техния **срам от настоящата българска държава и нейните институции**.

Това **разминаване между нация и държава** в съзнанието на информаторите ме провокира да направя фокусиран съдържателен анализ на коментарите им за българската държава и нейните институции и установих, че в изявленията им преобладават думи, изразяващи ужас, разочарование, негодувание и откровена омраза.

Единствено президентът на България в някои е споменаван като почтен човек, но „безсилен да контролира министрите и корумпираните парламентаристи“ (Ник). Депутатите неизменно са описвани като „тези мошеници“ или „тези егоисти“ и на тях се гледаше като „в леглото“ с олигарси и мутрите (мафиотски престъпници).

Граждански живот в България

Много от споменатите автори обръщат внимание на сравнително ниското ниво на гражданска ангажираност сред българите. Малцина са дефинирали формите на

гражданска активност и са анализирали характера на гражданската (не)ангажираност – Рот (2007) засяга темата.

За целите на настоящата дисертация нивото на ангажираност се определя като **активно и продължаващо участие** в обществени граждански събития. Както виждаме в дискусията за студентско участие в протести в България, понятието „продължително участие“ е от решаващо значение, тъй като спорадичното участие в уличен протест в никакъв случай не е надежден индикатор за гражданска ангажираност като такава.

Настоящата дисертация обръща внимание и на критерия за членство в граждански сдружения, организиращи публични прояви без да се ограничава анализа само до активното участие на членове. Човек може да бъде член на гражданско сдружение и да не участва в нито едно събитие, или може да участва в много граждански събития и да не членува в нито една асоциация, както установиха Cellarius и Staddon (2002), когато разглеждаха българските екологични НПО, например.

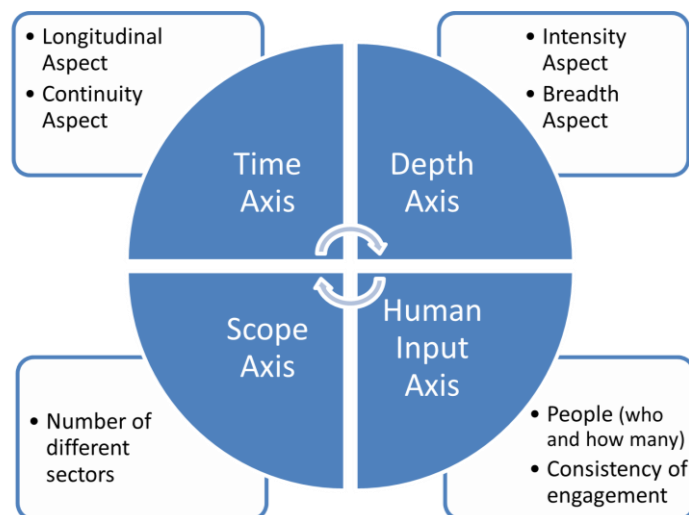
Предлагам следните оси на гражданска активност, чрез които може да се изследва нивото и формата на гражданска ангажираност на хората (Фигура 3):

Времева ос – продължителност на активността, активни и неактивни периоди;

Ос на дълбочината, включваща аспект на интензивност (дълбочина на участие) и аспект на ширина (колко различни дейности) – и двете наблюдавани в рамките на един и същ предмет или проблем (например „околната среда“).

Ос на обхвата, включваща индикатор за разнообразие от различни проблеми и сектори на гражданска ангажираност;

Ос на хората – колко и какъв вид хора постоянно или спорадично са ангажирани с даден граждански проблем.

Фиг. 2. Карта за оценка на гражданската ангажираност

Резултати от теренното наблюдение

Социален капитал на студентите и социално пространство

„Стоп – старт“ модел на гражданска активност

Когато разглеждаме дистанцираността на българите от гражданския живот и държавата, трябва да изследваме българския начин за проявяване на народно недоволство от правителствените кръгове, било чрез това, което аз наричам „**микропротестиране**“, т.е. протест срещу правителствени политики в тясно дефиниран обхват, като протест срущу високи цени на енергията; фалита на Банка КТБ, назначаването на медийния магнат Делян Пеевски за шеф на ДАНС (Новините, 2012-2016); заплахи за унищожаване на Национален парк Пирин (Новините 2018) или скорошни протести, предизвикани от личното ползване на обществен плаж от политик от „Движение за права и свободи“ (ДПС) (Новините, 2020).

При анализа на микропротестирането може да се приложи времевата ос от модела на гражданска ангажираност и ще се разкрие така нар. „**стоп и старт**“ модел на гражданско участие в България, характерен с участие в публичните прояви на недоволство от конкретни правителствени политики или решения в София и прекратяване на гражданската активност след края на проявата. Гражданските протести всяка година от 2012 г., не се трансформираха в системни последващи действия или раждането на устойчиви нови граждански организации, с изключение на една краткотрайна реформистка политическа партия, за която се твърди, че е частично създадена в резултат на един от протестите.

Същевременно в страни като Франция, Белгия или Германия профсъюзите или групите за и против бежанците, например, редовно демонстрират своите каузи. А в София обществените протести, от гледна точка на външния наблюдател, изглежда **се случват от нищото**; сякаш не са под ръководството на никого и изчезват в забвение толкова бързо, колкото са се появили.

Всъщност, въпреки че уличните протести могат да продължат няколко седмици или дори месеци, те изглежда **приключват внезапно**, обикновено без да е постигнат осезаем, дългосрочен напредък, а само някаква козметична промяна, като смяната на един противоречив човек на публична длъжност от друг.

Лидерство сред софийските студенти

Запитани за причините, поради които участват в публични протести и губят интерес към гражданския живот скоро след това, информаторите споменаха **липсата**

на официална и устойчива организация на протестните групи; липсата на лидерство както сред техните социални кръгове, така и сред гражданските групи, които първоначално са участвали в протестите, както и **липсата на продължителна, структурирана комуникация** относно проблемите, предизвикали протестите.

Друг фактор е **подозрението, че протестите са били „яхнати“, „превзети“ от лидери на определени групи**, които са се намесили в протестите заради собствените си интереси. В този контекст бяха споменати дори някои подозрения за „шпиониране“ на добросъвестни участници в протеста. Подозренията за самоличността на предполагаеми шпиониращи протеста или превземачи го групи варират между „руснаците“, „ветераните от ДС“, „олигарсите“. Информаторите не предоставиха конкретни подробности в подкрепа на твърденията за външна намеса в протестите.

В другия край на спектъра от мотивации на различни участници в протеста се намират групи от млади хора – предимно студенти – които сякаш участват в протестите, **за да си преживеят един ден и да се забавляват**. Това накара един журналист да нарече протестиращите „демонстраторите на кафе“ (The Economist, 2013), тъй като някои от тях са монтирали оборудване за приготвяне на кафе на поляната пред парламента в София и изглежда са по-заинтересовани от междуличностното общуването отколкото от постигането на протестните искания.

Що се отнася до студентите, участващи в протестите, нито един от моите информатори не успя да различи лидерство сред техните студентски групи по време на протестите. Някои са разбрали за протестите по метода от уста на уста, други чрез информация в социалните медии.

Информаторите заявиха, че първоначално са били мобилизирани от социалните медии, а в последствие са разговаряли с приятели за участие в протеста. По този начин **устойчивото лидерство на влиятелни лица в социалните медии** изглежда липсва, поне по време на протестите през 2013 и 2020 г.

Връзка на информаторите с гражданския живот в София

Що се отнася до възприятията на информаторите как факторите за гражданска ангажираност действат в България и в светлината на ограниченото им участие в гражданския и политически живот, стигнах до следните изводи:

- **Информаторите не знаят почти нищо за работата на българските местни НПО.** Само по-големите международни неправителствени организации, като Transparency International и Института „Отворено общество“, бяха известни поне по име, но не и по дейност.
- Информаторите показват **различно разбиране на концепцията за „общо благо“**. Част от тях разбират концепта „общо благо“ след дадена допълнителна информация. Повечето изразяват нагласа, че първо трябва да се погрижат за собствения си живот, а след това да работят за общото благо.

- Запитани за каузите и целите на някои от българските НПО, информаторите лесно се **идентифицират на теоретично ниво** с техните каузи, но **не изразяват мотивация и готовност да се включат** в някоя от тях.
- Що се отнася до **ефективността на НПО**, някои от информаторите споделят, че „ако те бяха ефективни, ние нямаше да сме в този хаос, в който сме“ (Борис и Алекс).
- Малко респонденти знаят кои са официалните канали за комуникация между НПО и държавата, като Икономическия и социален съвет (ИСС).

Социален капитал на студентите в София

Естеството на социалния капитал на българите може да окаже значително влияние върху доверието им един в друг и в публичните институции, а на второ ниво този „филтър на доверие“ въздейства върху и върху участието им в гражданския живот. **Доверието** изглежда особено високо в дългосрочни интимни социални кръгове, напр. сплотяващи кръгове на социален капитал, съставени от семейство и близки приятели.

Социалните кръгове на младите софийци са съставени от **спояващ и свързващ капитал** (Митев и Ковачева, 2014). Но това, което в голяма степен не е изследвано е **флуидната природа на свързващия капитал и движенията на участниците между няколко свързващи капиталови групи**.

Въпрос, който възникна по време на етнографското наблюдение, е **колко стабилни са социалните кръгове** на студентите във времето, по-конкретно дали социалният им капитал е статичен или динамичен. Оспорвам подразбиращото се предположение, поддържано от повечето изследователи, че социалният капитал е някак си стабилна характеристика на обществото, както пространствено, така и времево. Ако действително съставът на социалния капитал на студентите се променя с течение на времето, то следва да се променя и тяхното ангажиране с гражданския живот.

По-горе е споменато, че традиционните възгледи интерпретират социалния капитал като статична структура и не допускат неговата флуидност или подвижност. Нито Рот (2007), нито Фукуяма (1995), в своите трудове за социалния капитал, не споменават какъвто и да е динамичен потенциал на социалния капитал. Изглежда, че никой автор не е допуснал възможността социалния капитал да означава едно за една група в обществото и нещо друго за друга група. Малко се говори и за възможната флуидност и променяемост на социалния капитал в рамките на една група от хора, както и за потенциала за еволюционни промени в границите между групите.

В този контекст бихме могли да предположим **многопластова структура на социален капитал**, който даден човек притежава. Тази многопластова структура се изгражда чрез определената група приятели („Силоз А“) и друга група, свързана с

работата, изграждаща друг елемент на социалния капитал („Силоз Б“), например. Може да има припокриване между силовите, макар и не непременно постоянно.

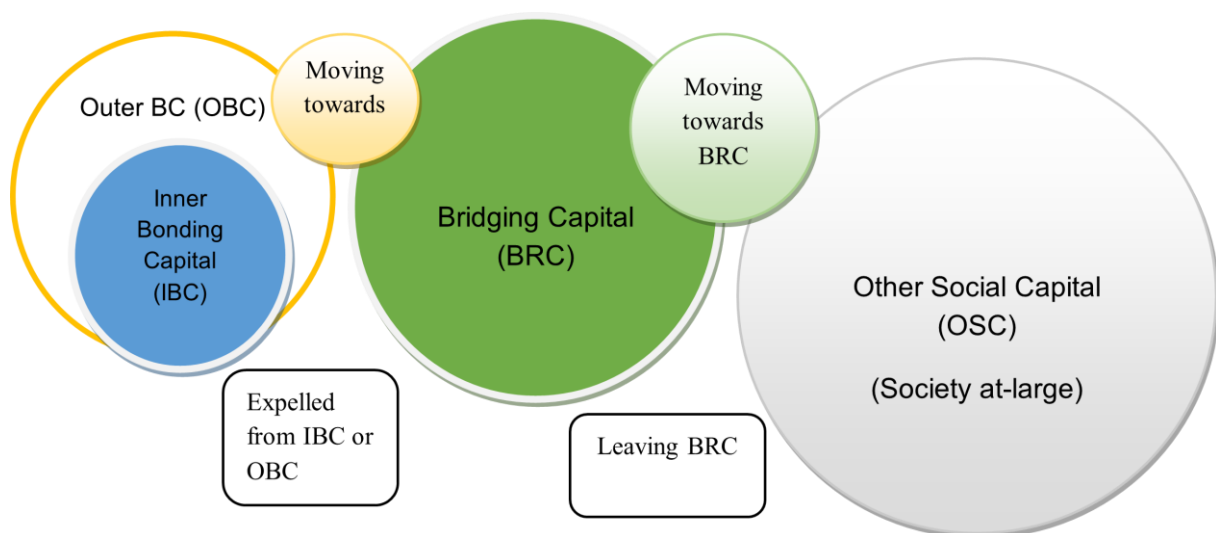
Освен това, съставът на силоз А и силоз Б може да се променя ситуативно. Например, на „купон“ може да бъдат поканени някои приятели от Силов А, но не всички, плюс някои външни хора. Наричам тези външни лица „**Social Movers**“, доколкото те се придвижват, преместват от силоз в силоз.

След наблюдение на динамиката на социалните кръгове на софийските студенти успях да разгранича това, което наричам **доброволни Social Movers (VSM)** и **неволни Social Movers (IVM)**, преместващи се между социалните кръгове чрез умишлени или нежелани и неочаквани ходове.

По време на изследването открих, че някои студенти изглеждат по-малко привързани към даден социален кръг, отколкото други. Това доведе до извода, че и има хора, **които са в орбитата на определени социални кръгове**, в които от време на време могат да бъдат допускани за конкретни дейности. Определям тези лица като **плаващи**.

Плаващите **временно се свързват със социален силоз**, те не са непременно членове на този силоз, а са участвали в една или две дейности с членове на този социален кръг. Тези плаващи лица може да не принадлежат към никакви фиксирани кръгове от хора.

Фигура 4 показва структурата на кръговете за формиране на социален капитал.

Фиг. 3. Презентация на кръговете на социален капитал

*Флексибилен капитал – нова категория
в структурата на социалния капитал*

В светлината на етнографските наблюдения, които направих, изглежда подходящо да **разгърнем концепциите на Putnam и Woolcock**, най-вече спояващия и свързващ капитал. Третата форма на социален капитал 'linking capital' не е изследвана тук, тъй като тя предполага йерархични общности.

Мнозинството от информаторите показват готовност да предефинират и променят ситуативно и спрямо някаква цел границите и състава на своите кръгове от приятели или колеги. За форми на такова предефиниране те информират няколко пъти годишно, най-често във връзка с присъствие в университетски курсове или с дейности в свободното време.

Рядко форми на предефиниране се случват в кръгове на сплотяващ капитал. Ако ги има, то те са предизвикани от значимо по-скоро негативно събитие, напр. развод в семейството или сериозен и неразрешен спор между близки приятели или членове на семейството. В определени случаи студентите по желание и с лекота реструктурират своите кръгове на свързващ социален капитал, е необходимо да помислим за необходимостта от допълнителна категория в структурата на социалния капитал.

Разширяването на категориите сплотяващ и свързващ капитал изглежда подходящо в светлината на наблюденията на **гъвкавите, целево ориентирани реструктурирания на социалните кръгове** на софийските студенти.

Традиционната дефиниция на категориите на социалния капитал може да бъде разширена с форма на междугрупов социален капитал, който наричам „**флексибилен капитал**“, с други думи **социален капитал, който надхвърля групите за свързващ капитал**. Открих, че **флексибилния капитал може да се формира в група за свързващ капитал**, без човек непременно да се налага да сменя една група с друга.

Резултатите от изследването ме водят към извода, че флексибилният капитал може да се формира в рамките на групи за формиране на свързващ капитал, без човек непременно да се налага да изоставя една социална група в полза на друга. Вместо това изглежда, че студентите избират дадена група съобразно целта и временната ситуация, в която са. Рядко членове на групи за сплотяващ капитал (напр. семейство или дългогодишни приятели) биват включвани в други социални групи. Дейността на тези групи според повечето информатори се осъществява сякаш в отделен свят и затова в тях не се проявява флексибилния капитал.

Насоченост (посока) на свързващия капитал

В литературата за социален капитал и по-специално за формирането на свързващ капитал, която прегледах, не открих идея за „**насоченост**“ (**посока**) при образуването на свързващ капитал.

Изявленията, направени от повечето мои информатори, че „ако някой се обърне към нас, може да се присъединим към НПО“, ме подтикнаха да се замисля по този въпрос. Това, което те всъщност казаха, е, че са готови да разширят своята свързваща капиталова база извън съществуващите си кръгове, само ако – човек, външен за тези кръгове, се приближи до тях и ги представи в други потенциални социални кръгове.

Този резултат ме провокира да въведа **две нови понятия** за два типа роли на информатори – млади хора, формиращи социален капитал:

- **Пасивни биджъри** (т.е. реактивни лица), които са **отворени за създаване на нови контакти**
- **Активни биджъри** (т.е. проактивни лица), които се идентифицират с културна или гражданска кауза и се обръщат към другите за тази кауза. Те реализират изходяща насоченост на свързващия капитал.

Граници на социалния капитал

Гореизложената теза ме провокира да обърна внимание на друга част от изследванията на социалния капитал: **размера на кръговете на социалния капитал.**

Всъщност, тъй като социалните кръгове се променят в своя състав и общия брой на членовете (размера) с течение на времето, може да се разграничи социален кръг от основни членове или **стабилен вътрешен кръг** и един или повече външни **външни социални кръгове**, т.е. периферни кръгове.

Установих, че формирането на множество концентрични кръгове с течение на времето е ограничено до свързващ капитал, тъй като сплотяващите капиталови кръгове остават забележително стабилни или дори статични с течение на времето и по този начин рядко водят до разширяване или свиване.

В рамките на обвързващия капитал открих първоначален вътрешен кръг, състоящ се от родители, баби и дядовци и братя и сестри, плюс няколко близки приятели, които обикновено са изградени в началните училищни дни. Това е кръгът на **вътрешния спояващ капитал (ИВС)**. Информаторите са склонни да се доверяват напълно на членовете на ИВС и имат безспорна лоялност към тях. Информаторите подчертават, че в този социален кръг те могат да изберат единствено кои приятели да допуснат. Следователно бихме могли да говорим за **активни връзки** (избор на определени приятели) и **пасивни връзки** (близкото семейство, в което човек е роден).

Пространство и социален капитал в България

Формирането и поддържането на социален капитал – в частност свързващ капитал, както твърдят информаторите е повлияно от пространствени индикатори, най-вече дистанциите и достъпността. Достъпността на гражданските институции, важноста на пространственото им разположение и разпознаваемост също са отбелязани от информаторите фактори.

В моите етнографски наблюдения в България, разграничавам две групи пространствени индикатори:

- Индикатори на **макро-пространствено ниво**, което се простира от родните градове на студентите до мястото на съответните им университети и до местата на пребиваване на членове на семейството и приятели, живеещи извън родните градове на студентите.
- На **микрорпространствено ниво**, което е съсредоточено около кварталите на университетите и студентските общежития в София.

Университетско пространство и социален капитал на студентите

Прави впечатление, че висшите учебни заведения в София са разпръснати из целия град. Това разпръскване на в градското пространство, съчетано с възможностите за обществен транспорт – ако има такива (към момента на изследването НБУ, например, няма нито една автобусна линия, минаваща наблизо, а само рядък микробус Маршрутка) – не помага за **насърчаване на сплътеността** между софийските студенти и събиране на голям брой студенти в една централна зона за кратко време, напр. за "флашмоб".

В светлината на наблюденията за географската дисперсия на университетите в София и естеството на непосредствената среда на СУ и УНСС, беше възможно да се направят някои изводи за влиянието на градската география на София върху формирането на социалните кръгове на студентите, които са обект на настоящата дисертация.

Социално пространство и социален капитал

След като разгледахме пространствените аспекти на студентското социализиране в СУ и УНСС, можем да идентифицираме няколко аспекта на въздействие на социалното пространство при формирането на социален капитал:

- Като се има предвид пространственото разпръскване на местоживеенето на студентите от СУ и липсата на добре очертан университетски кампус, информаторите от този университет се социализират предимно по време на обяд и следобедни часове.
- Обратно, студентите на УНСС, които живеят в Студентски град, имат сравнително оживен социален живот, предвид компактния характер на квартала, където се намират общежитията им, баровете и заведенията за хранене, които те често посещават. Информатори на УНСС заявиха, че поради местожителството си им е лесно да създават приятелства със състуденти – приятелства, които могат да продължат и след университета.
- Информаторите от двата университета съжаляват за липсата на активни алумни асоциации. Те смятат, че събитията на алумни асоциациите могат да улеснят текущото взаимодействие между завършилите.

- Информаторите от СУ съобщават, че приятелствата, създадени в университета, се основават предимно на посещение на общи курсове, а не на съвместен живот, с изключение на приятелствата със съквартиранти, когато последните не са били записани в общи курсове, но въпреки това са общували заедно.
- Информаторите на СУ заявиха, че поради близостта на парламента и други обществени институции до основната сграда на СУ, те са по-мотивирани да участват в или да обръщат внимание на публични събития около тези институции.
- Информаторите от УНСС споделят известна географска отдалеченост от местата, „където се случват нещата в града”, вкл. събития около обществени институции, като протести. Те смятат градския парк „Борисова градина“ между Студентски град и центъра на София е фактор за усещането им за отдалеченост от центъра на града, а обиколния маршрут на главната автобусна линия към центъра ги разубеждава да участват в обществени прояви „в града”. Те като цяло смятат, че Студентски град всъщност не е „част от града”.
- Социалният капитал сред информаторите от СУ изглежда е по-малко вероятно да се превърне в силен сплотяващ капитал, основан на приятелство, отколкото този на студентите от УНСС, които живеят в Студентски град. И обратното, студентите от СУ са по-склонни да участват в публични събития в централна София, отколкото студентите от УНСС.
- Свързващият социален капитал на студентите информатори от СУ изглежда силен, тъй като те се срещат в кафенета, посещавани от студенти от различни дисциплини. Независимо от това, при по-нататъшен разговор, студентите от СУ признават, че социализирането между групите е до голяма степен водено от събития и не е довело до образуването на големи групи с течение на времето.
- Информаторите от УНСС споделят, че рядко са обсъждали „сериозни въпроси” по време на обедната почивка или след следобедните си занятия. Те смятат, че естеството на местата, които посещават в Студентски град, възпира провеждане на „сериозни дебати”.

В светлината на горните констатации можем да заключим условно, че пространствените аспекти, както в макро мащаб, така и в микро мащаб, могат да окажат влияние върху поддържането на социалния капитал във времето. Едно количествено проучване на аспектите на пространственото социализиране сред софийските студенти би могло да разкрие относителната тежест на пространствените фактори спрямо други интервениращи фактори.

Студентско виртуално пространство

Информаторите на СУ и УНСС широко използват социалните медии, като Facebook и Instagram през периода на наблюдение. Всъщност, когато не присъствах физически в София, събирах голяма част от информацията за общуването на студентите чрез тези канали. Това беше допълнено с видео разговори по Skype и телефонни разговори с някои от скорошните абсолвенти, които познавах по-добре.

Изследователските резултати показват, че дейностите на информаторите в социалните мрежи са двуполюсни.

Първият полюс е **полюс за самопредставяне** – студентите публикуват визуални и текстови съобщения за себе си, за места, които посещават, за дейности, които извършват. В полюс рядко откривах членове на сплотяващи капиталови кръгове на студентите, по-често членове на разширените им свързващи кръгове.

Вторият полюс е **представяне в стил на репортаж** на събития в сплотяващи социални групи, вкл. семейни събития и празници с близки приятели или семейство. В този полюс не се споменава университетския живот, с изключение на церемониите по завършване, където понякога членове на семейството се събират с приятели на децата си от университета. Дори снимките от дипломирането показват разделение между снимки със семейството и близки приятели от университета, от една страна, и снимки с други състуденти и понякога с преподавател, от друга страна. Следователно дори визуалното представяне на различното членство на кръговете на сплотяващия и свързващия капитал включва ясна граница между двата, която рядко се пресича.

Горните наблюдения водят към изводите, че:

- Студентите и абсолвентите използват социални медии най-вече за самопредставяне, изграждайки положителен авто имидж. Самопредставянето не води до сближаване или идентификация с гражданския живот.
- Неколцина студенти активисти и няколко наскоро завършили публикуваха информативни или критични материали за гражданския и политически живот.
- Има ясна граница между разпространението на критични постове в социалните медии за гражданския живот и действителното лично участие.
- Няколко наскоро завършили студенти критикуват недостатъци на органите на публичната администрация в социалните медии. Изразеното в публикациите не се трансформира в действие или призив за действие. Други абсолвенти, които са публикували материали за гражданския живот по време на университетските си дни, спират подобни публикации след дипломирането.
- Социалните медии не променят значително пространствените предпочитания на студентите за общуване.

Език на информаторите

Думите, използвани от информаторите, изразяват отношението им към хората от техните социални кръгове и към публично известните фигури. Изказванията на студентите са анализирани чрез употребата на ключови думи, класифицирани в специфични категории. За да се получи цялостно разбиране за чувствата на информаторите, включително доверие, ангажираност, чувство за общност, приобщаване и т.н., беше анализирана повтарящата се употреба на категории. Тук ще представя накратко констатациите.

Изявленията на информаторите създават впечатлението, че те **не се чувстват част от обществото, в което живеят**. Почти не са използвани положителни изрази, които да показват чувство за общност, приобщаване или задружност, или чувство за ценен член на българското общество. Информаторите изразяват чувства на изключване или дистанция, като „Българите не си вярват“ или „Българите са пасивни хора“.

Що се отнася до **доверието**, изявленията, свързани с висока степен на доверие, бяха ограничени до семейството и дългогодишните приятели. Колегите в работа, състудентите или познати не получават етикети на високо доверие. Не са регистрирани изявления, показващи висока степен на институционално доверие. Единствените изрази на високо институционално доверие бяха използвани във връзка с ЕС и други международни институции, като: „Поне ЕС е сигурен залог, когато става въпрос за безпристрастна оценка на българския съдебен сектор“ (Бойко).

Що се отнася до **емоционалната близост и комфорта**, изводите повтарят тези, свързани с доверието.

Често високо ниво на близост се изразява към по-малко от шепа приятели от училище от родния град на информаторите. Информаторите също изразиха резерви по отношение на това колко близки или спокойни се чувстват с други студенти. Това включва изявления като „Можеш да излизаш с тях, но не можеш да им кажеш нищо чувствително“ (Борис) или „Говорим за други ученици, но аз не бих говорил за семейството си“ (Стали).

Що се отнася до изразите, показващи **близост**, както до политически и граждански институции, така и до личности в политическия и гражданския живот, студентите на СУ посочват уместността за тях на **визуалната идентификация** и близостта до сградите на парламента и правителството, когато ставаше дума за проявяват интерес към тези институции и техните членове.

Повечето студенти на УНСС обратното споменават **визуална, емоционална и географска дистанция** от парламентарни и правителствени сгради, например: „Там, в центъра на София“.

Изследователски изводи

Моите наблюдения върху софийските студенти и абсолвенти през последните седем години **откриха нови посоки при осмислянето на моделите, по които те създават и развиват социалния си капитал**, както и участието им в гражданския живот и политиката.

Резултатите поставят и **нови въпроси**, насочват към нови области за бъдещи изследвания и достигат идеи, които не са застъпени до сега в изследвания, проведени от етнографи и социолози за българите и тяхното отношение към другите в българското общество, по-специално към граждански и политически актьори и организации.

30 години след падането на комунистическия режим в България, **високата степен на недоверие** продължава да възпрепятства трайното формиране и поддържане на по-широки кръгове на свързващ социален капитал сред студентите и завършилите в София, които едва или изобщо не познават живота при комунизма. Това продължаващо недоверие един към друг и към граждански и политически актьори възпрепятства **устойчивата гражданска и политическа активност** сред софийските студенти.

Факторите, традиционно свързани с нивата на гражданска и политическа ангажираност като **семеиния социално-икономически произход и семеиния разказ за миналото**, все още играят роля при формирането на интереса на студентите към гражданския и политическия живот.

Освен тях **липсата на устойчиво лидерство** сред студентите, както и **липсата на вдъхновение** от неправителствени организации и политически лидери имат отношение към свеждането на гражданското и политическо участие на студентите и абсолвентите до подкрепа на **спорадични улични протести**. Тази спорадична форма на гражданска активност, може да бъде определена като активност от типа „стоп – старт“.

Освен това резултатите водят към идеята, че **макро- и микро-пространствените фактори** също влияят върху обхвата, стабилността и развитието на социалния капитал на студентите във времето. Лесният достъп до семейството и приятелите в родния град изглежда важен за поддържането на **сплотяващия капитал**, докато близостта и наличието на подходящи места за срещи с приятели от университета и други състуденти в София са важни фактори за поддържане на **свързващия капитал** на студентите. **Близостта и достъпността** на местата в градското пространство играят важна роля за стимулиране на интереса на студентите към граждански и политически събития, въпреки че поддържането на този интерес с течение на времето зависи много от **лидерството** сред групите на **студентски свързващ капитал**.

За завършилите местоживеенето след като са започнали работа, играе основна роля в поддържането на контакти с други завършили студенти от същата университетска кохорта.

По същия начин, близостта на местоживеенето им до публичните институции има функции по отношение на поддържането на интереса им към гражданския и политическия живот.

В допълнение към съществуващите категории социален капитал, като сплотяващ и свързващ капитал, способността на студентите бързо да преминават от един кръг на свързващ капитал към друг ме провокира да предложи **нова категория флексибилен капитал** в трикомпонентната структура на социалния капитал. Тази нова категория отразява потенциалното реструктуриране на студентските кръгове от свързващ капитал в зависимост от преследване на нова цел и понякога за кратък срок. Спонтанната поява на такива повторно съставени групи не пречи на студентите да се върнат към съществуващите преди това след изпълнение на определени дейности за постигане на съответна цел.

Социален капитал на студентите по време на криза

Тъй като финалната редакция на дисертацията се случи по време на **Коронавирусната пандемия**, която засегна дълбоко гражданския и икономическия живот в Европа, включително в България, проведех **бърз сондаж сред информаторите** по отношение на това дали и как техните модели на социализиране са се променили по време на здравната криза.

Резултатите показват следното:

Всички респонденти заявиха, че са предприели превантивни мерки, ограничили са социалните си контакти до шепа членове на най-близкото си семейство, спрели са всички лични контакти с баби и дядовци и други членове на разширеното семейство, особено тези на възраст 60 или повече години. Контактите с приятели са прекратени или драстично намалени. Всички форми на лично общуване до голяма степен са заменени от онлайн или телефонни контакти.

Скоростта и обхватът на това **временно реструктуриране както на сплотяващите, така и на свързващите капиталови кръгове** поради световната криза в общественото здраве, потвърдиха идеята, че **флексибилния капитал се отнася не само към свързващия капитал – както се очакваше първоначално – но също така и към сплотяващия капитал**, където външният кръг е изведен само до онлайн контакт и само членовете на вътрешния кръг взаимодействат лично. Бъдещи изследвания могат да изяснят влиянието на **недоверието** срещу действителната предпазливост, в тази ситуация, водено от преподредяне на режимите и честотата на контакт между вътрешния и външния кръг.

Научни приноси на дисертацията

1. Флексибилен капитал – нова категория в структурата на социалния капитал

Основните резултати от изследването позволяват извеждане на нова категория в структурата на социалния капитал. В светлината на етнографските наблюдения, които направих върху гъвкавите, целерационални рекомпозиции на социални кръгове на софийските студенти, изглежда уместно да се релативизира и разшири класификацията на Putnam и Wilcook на компонентите на социалния капитал, а именно „спояващ“ и „свързващ“ капитал.

Традиционната дефиниция на категориите на социалния капитал може да бъде разширена с форма на междугрупов социален капитал, който наричам **„флексибилен капитал“**, с други думи **социален капитал, който надхвърля групите за свързващ капитал**. Открих, че **флексибилния капитал може да се формира в група за свързващ капитал**, без човек непременно да изоставя една група в полза на друга.

2. Насоченост (посока) на свързващия капитал

Когато преглеждах литературата за социален капитал и по-специално за формирането на свързващ капитал, бях изненадан, че не открих идея за **„насоченост“ (посока) при образуването на свързващ капитал**.

2.1. Входяща и изходяща насоченост на свързващия капитал

Входяща насоченост – когато членове на външна социална група се обръщат към членове на даден социален кръг за присъединяване към тях. Изглежда, че това е преобладаващата насоченост.

Изходяща насоченост – когато членовете на даден социален кръг се обръщат към външни лица.

2.2. Персонални роли при формирането на свързващ капитал

Пасивни бриджъри (т.е. реактивни лица), които са **отворени** за създаване на нови контакти;

Активни бриджъри (т.е. проактивни лица) – идентифицират се с културна или гражданска кауза и се обръщат към другите за тази кауза. Те реализират изходяща насоченост на свързващия капитал.

3. Многопластова структура на социалния капитал

Традиционните възгледи за теорията за социалния капитал виждат социалния капитал като по-скоро статичен концепт, недопусайки динамика и флуидност. Открих няколко примера за **многопластова структура на социалния капитал** на даден човек.

Типология на ролите, които променят структурата на социалните кръгове:

Социални двигатели – тези, които не остават в рамките на един социален кръг и се преместват от кръг в кръг.

Доброволни социални двигатели (VSM) – активни бриджъри, и **Неволни социални двигатели (IVM)** – хора, отпаднали от социалната група.

Социални скитници – тези, които *са в орбита около социалните кръгове* и биват допускани в тях, за да извършат конкретни дейности. които наблюдават и в които от време на време могат да бъдат допускани за конкретни дейности. Те биват **допускани в групите временно** и не стават техни *членове*.

4. Модел за оценка на степента на гражданска ангажираност

Социалният капитал на студентите рефлектира върху тяхната гражданска ангажираност и обратно. Следователно трябва да проучим не само доколко активни са членовете на гражданските сдружения, но и колко последователна е тяхната активност. Освен това трябва да проучим дълбочината на ангажираност.

Предлагам модел за оценка на нивото на гражданска ангажираност на студентите, базиран на няколко оси:

- Ос на времето (продължителност на активността);
- Ос на дълбочината (интензивност, обхватност);
- Ос на ангажираността (ангажирани хора, последователност на ангажимента);
- Ос на обхвата на ангажираността.

Научни публикации по темата на дисертацията

Peters, Lucien (2021). Students' Social Capital, Social Space, and Civic Life in Sofia. In: *UNWE Research Papers*, 3/2021, 111-141.

<http://unwe-research-papers.org/bg/journalissues/article/10404>

Peters, Lucien (2021). Social Media Ethnographic Methods. The Virtual World, Real-Life Pandemic Disease and the Ethnographer. In: *Newmedia21.eu. Медиите на 21 век: Онлайн издание за изследвания, анализи, критика* [online], 02 юни 2021.

<https://www.newmedia21.eu/analizi/social-media-ethnographic-methods-the-virtual-world-real-life-pandemic-disease-and-the-ethnographer>

Peters, Lucien. (2021). The Role of Space in the Creation of the Social Capital of Sofia Students Before the Novel Coronavirus Pandemic. In: *Postmodernism Problems*, 11(2), 137-156. <https://doi.org/10.46324/PMP2102137>.

UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY
The Spirit Makes The Power

FACULTY OF GENERAL ECONOMICS

DEPARTMENT OF ECONOMIC SOCIOLOGY

AUTHOR'S ABSTRACT
of
DOCTORAL DISSERTATION

for acquiring the educational and scientific degree of “Doctor”
in the scientific speciality “Sociology, Anthropology and Culture Sciences”

STUDENTS' SOCIAL CAPITAL,
SOCIAL SPACE, AND CIVIC LIFE IN SOFIA

Candidate: Mr. Lucien Peters

Academic advisor: Assoc. Prof. Katia Mihailova, PhD

Sofia, 2022

The dissertation was discussed and approved for public defense at a meeting of the Department of Economic Sociology, Faculty of General Economics, UNWE on 24 March 2022 (Minutes № 284).

The topic of the dissertation is “*Students' Social Capital, Social Space, and Civic Life in Sofia*”. The official language of the dissertation is English as far as the doctoral student is enrolled in a doctoral program in English. It consists of introductory and concluding part as well as four chapters – theoretical, methodological and two chapters that presents the research results. The observation records and informants' profiles are given in the Annex of the dissertation. The research has been done on the base of 120 theoretical sources and empirical databases. The total volume of the dissertation is 153 pages (328 222 characters without spaces).

The public defense of the dissertation is to be held on June 23rd, 2021, at 14:00 p.m. in hall № 2032A “Scientific Councils” at the University of National and World Economy.

The members of the scientific jury for the public defense are as follows:

UNWE members: Assoc. prof. Andrey Nonchev, PhD;

Assoc. prof. Alexander Hristov, PhD

Members outside UNWE: Prof. Dr. Sc. Dobrinka Peycheva;

Prof. Dr. Sc. Ivanka Mavrodieva;

Prof. Dr. Tatyana Kotseva

The documents, required for the public defense are available at the Science Directorate, UNWE as well as on the UNWE webpage - <https://konkursi.unwe.bg/>.

Contents of the Author's Abstract

Methodological Framework of Research	44
Theoretical Framework of Research	54
Research Results	60
Civic Life and Social Capital in Bulgaria	
<i>Macro frame of the research results</i>	60
Students' Social Capital And Social Space:	
<i>Results of field observations</i>	65
Research Findings	75
Scientific Contributions of the dissertation thesis	77
Scientific Publications	80

Figures in the Author's Abstract

Fig. 1. Methodological framework.....	48
Fig. 2. Social capital components and formation	59
Fig. 3. Assessment chart of civic engagement	64
Fig. 4. Representation of social capital circles.....	68

Methodological Framework of Research

This research project is located at the nexus of **youth sociology** and **social anthropology** research on Bulgarian university students and recent graduates. Through **long-term ethnographic observation**, it attempts to elucidate **patterns of social interaction among young, tertiary-educated Sofia residents**, and its potential impact on their **participation in civic and political life**.

The potential role of the well documented mistrust Bulgarians exhibit towards politicians, or for that matter to anyone outside their circle of family and close friends, was examined, as it is believed to play a role in the formation of **social interactions** among young adults in Sofia, and therefore in the formation of their **social capital** (see for instance, Kovacheva & Kabaivanov, 2016, or Roth, 2007).

Apart from the nature and role of their social circles, the **spatial setting** of students' socializing in Sofia and throughout Bulgaria was analysed, with regard to a possible geographic proximity influence on students' socializing, and on their involvement in civic life.

Whenever available, **life histories** of the young persons' families were analysed, to identify a possible impact of family education, occupation, economic wellbeing, and family cohesion on these young adults, and to find out how and where they maintain various forms of social capital with family members, friends, fellow students, and work colleagues.

In addition, changes of the social contacts of these students with persons inside and outside of their circle of family and friends was analysed longitudinally, **during a period of between two and seven years** of observation. These social contacts were both physical and virtual in nature, including **social media interaction**.

The analysis of socializing patterns was done to determine the nature, strength, and duration of **social capital** among these young adults, including two sub-groups of social capital, namely "**bonding capital**" and "**bridging capital**" (see for instance, Woolcock, 1998). A third sub-group, "**linking capital**", was not examined, as it refers to hierarchical settings, for instance in the workplace.

With regard to translating the nature of social capital into potential civic involvement, the convening power of both **real-life persons** and **social media** (see for instance, Loader *et.al*, 2014) among young persons was examined, to establish whether group leadership and social media have a significant impact on the creation of social capital in specific environments, especially outside of what is referred to in this paper as discrete **social silos** of close friends and family (i.e. social bonding capital).

Research Objectives

The objectives of this research project comprise an examination **whether the reasons** identified in the academic literature of the 1990s and early decades of the 21st century, **for low rates of participation of the post-1980 generation of young university-educated adults in Bulgarian civic life in Bulgaria are still valid today**, including disillusionment with politicians and public institutions, doubts about the truthfulness of media reporting, and low levels of trust towards civic and political actors.

This analysis was done within the context of students' social capital structure, namely their bonding capital (family and close friends) and their bridging capital (other friends, neighbours, and colleagues), as public civic action was found to occur mostly within social group settings (e.g. election rallies, public protests, strikes, blockades, circulation of petitions, etc.).

An additional objective was to see whether the **geographic space** within which students and graduates socialize might have an influence on the composition and maintenance of their social capital, and whether this spatial setting might in turn be influential in triggering students' interest in the civic life in Sofia.

Finally, in keeping with the backbone of ethnographic research, the author remained open to entirely unexpected findings, not stated in the research objectives from the outset.

Research Methods

To attain the research objectives, **long-term ethnographic observation** was chosen as the principal research method, an observation performed in a higher education setting in Sofia. This was complemented by **semi-structured interviews** and **"life histories"** gathered in informal settings, with members of the post-1980 generations.

For the determination of the spatial settings of student and graduate socializing in Sofia, **mental mapping** was used as a method for tracking student movements, group composition, gatherings, and their visual identification of civic buildings and places.

While these observation and communication methods do not lend themselves to large-scale surveys and verification of hypotheses, as is the case with other research methods in sociology, their objective was instead to gain a **deep insight** into students' lives, as well as an insight into **longitudinal change** in student interests, attitudes and social interaction over the multi-year duration of this observation exercise.

Selection of the Population and Site

The group of young adults observed comprised **university students and recent graduates of both genders, aged 19-36** at the beginning of the observation period. This range comprises members of the so-called **Millennial generation**, born between 1980 and the mid-1990s. A

handful of informants were born on the cusp between the end of the *Millennial* generation and the beginning of the so-called **Z-Generation** (post-1995), while **some of the university graduates** were born during **the late Communist period** and they witnessed as children the final years of the old regime, as well as the subsequent change of regime.

Some of them at the upper end of the age range (i.e. university graduates in their early to mid-30s) were among the last generation to have spent 1-3 years in the *Chavdarche* and *Pionerche* Communist youth movements, i.e. during the dying days of Communist rule in the late 1980s, while others had only heard from family and older friends about Communist times, as well as about the period of the “changes” (of regime) in the early 1990s.

The core population of young urban, tertiary-educated residents in the Bulgarian capital Sofia was **followed for up to 7 years**. The target persons were attending, or had over the past 3-10 years attended, one of two of the major **universities in Sofia**, namely the Economics University “UNSS”, *Universitet za Nationalno I Svetovno Stopanstvo*, designated in English as the University of National and World Economy (UNWE), or the older *Sofia University* (SU).

Some of the students and recent graduates had spent **a semester abroad**, mostly in Germany and in the Netherlands, in the context of the EU Erasmus program, while a few had transferred to Sofia from a tertiary institution elsewhere in Bulgaria.

Some research subjects were university students during some or all of the period of observation, and some had graduated from university at some point after the year 2000, i.e. they **had their socialization and education largely in post-Communist times**.

The observations focussed on students and graduates who **lived in the Sofia** urban area, including those living in some of its outer suburbs, reaching as far as *Knyazhevo* in the far south-west of the city. Most of the students hailed from **middle- to higher-income families**. Only two hailed from families with working-class, or “blue collar” backgrounds.

In theory at least, living in the capital city allows the target population good access to, and observation of, national political and civic events. Indeed, all universities in Sofia are located within seven kilometres of the national parliament, most government ministries, and the head offices of large NGOs. One of the assumptions underlying my choice of the capital city was that geographic distance as a possible excuse for non-participation of students in civic life was excluded from the start.

In keeping with ethnographic terminology, the students and graduates are referred to as “**informants**” in this ethnographic context, in spite of a negative connotation of this expression in post-Communist societies (e.g. “*informants* of State Security”). In fact, in the Western world, the expression “informant” is used by social anthropologists and ethnographers, whereas “respondent” is used more by sociologists, when talking about persons who answered questionnaires or interview questions.

Even though a comparatively small group of 15 informants (some dropped out later during the observation period, and some were added later) was observed and followed over a period of two to seven years, the social anthropology **emphasis on deep, rather than wide-ranging sampling** aims to give a complete and very intimate insight into the lives of the informants.

Sofia-based university students alone cannot be said to represent a cross-section of Bulgarian society. Indeed, as Adnanes (2007) said, there is a clear socio-economic selection bias when one selects a population of university students, instead of a wider youth population. While students are not representative of Bulgarian youth overall, and neither of the total population, they do represent about one quarter of the total population of 18-28 year olds in Bulgaria – an education segment that has been increasing since the mid-1990s (BSI, 2014).

Analytical Tools

As regards the analytical tools used for evaluating the research findings, instruments from various disciplines have been used, all set within ethnographic observation and unstructured or semi-structured interviewing of participants.

These tools include, for instance, the interpretation of the language used by informants; student behaviour and attitudes, alone or in group settings; informant statements about their family and background; the scope, nature, and timing of informant socializing; visual attention and absorption by informants of public events, buildings and spaces, and finally geographic analysis of informant movements and socializing – including civic action in public space. Summarized hereafter are some of the analytical tools used.

Language Analysis

As regards the analysis and evaluation of the ethnographic findings, LeCompte's (1999) approach to analyzing and classifying informant statements, including observation through social media and interviews, is one of the analytical methods used in this paper. This analysis is used to make sense of respondent statements and to identify recurring expressions of beliefs, values, hopes, fears, and prejudices, as well as emotional expressions among the respondent population towards others and towards public institutions.

Spatial Analysis

Spatial analysis of social capital allows us to examine where and how informants socialize, either within their primary place of residence or studies, or outside that space. Spatial analysis gives us an insight into which persons, venues, or institutions they frequent, where, when, and with whom. This analysis could have some explanatory power regarding statements made by informants about their feelings towards persons or institutions they visit, and which social circles these persons may be part of. While Putnam had hinted at the importance of the spatial setting of social capital in *The American Prospect* (1993), social anthropologists left this topic largely dormant, until a few social and urban geographers picked it up several years later. The

revival of spatial analysis of social capital creation grew out of network analysis in a territorial context, including work done by Westlund and Boekema (1999). This work was supplemented by research focused specifically on the spatial dimensions of social capital, such as the work of Rutten et al. (2012).

The results of the spatial observation – either on-site, or based on informant narratives – helped me to understand how informants' social capital is actuated, i.e. 'lived' in day-to-day life. For instance, I found out how far and how often informants are willing to travel to meet family members, friends, or acquaintances.

Visual Awareness, Attention, and Absorption

Another analytical method used is visual attention and absorption, i.e. how aware informants are of major public buildings and spaces, and how much awareness and interest in civic and political life in Sofia is influenced by how much of it an informant sees first hand, and internalizes over time. Space and time observations also help to draw tentative conclusions about the stability and cohesion of social bridging capital over time. Questions raised in this context include the continued validity of Roth's (2007) and Fukuyama's (1995) theories about the static and binomial nature of social capital (in private versus public space) and trust.

Social Media Analysis

The analysis of informant statements includes statements made in real life, as well as those made through social media, be they of a textual or visual nature (e.g. photos, videos, graphs, drawings). The scope of social media platforms monitored in this context was limited to Facebook and Instagram, as these have been found to be the most commonly used by UNSS and Sofia University students.

Fig. 4. Methodological framework

Research Hypotheses

Even though ethnographers tend to start with comparatively few assumptions in their research projects – projects from which they hope to gain entirely new insights, they rarely start without any hypotheses, in spite of Van Maanen's somewhat extreme suggestion that we should approach ethnography with “a clean slate” i.e. without reference to existing academic research (Van Maanen, 2011). This project therefore is based on just a few hypotheses, some of which existed at the start of the research, but also some which emerged along the way, as new interim findings emerged during participant observation.

One research hypothesis is that **the strength of social capital has an influence on the informants' engagement with civic and political life**, be it sporadic or sustained.

Indeed, Ganev (2007), among others, has identified causality links between social capital, education levels, and engagement with civic life, with special reference to the Balkans. On a wider geographical level, Van Oorschot (2006) found similar links.

On the other hand, Berman (1997), for instance, warned about the possible misuse of strong social capital by fascist governments, who mobilized people in tightly connected social groups for their ideological purposes. Due to Berman's focus on fascist operators' misuse of strong social capital among certain groups, his article was later cynically nicknamed by Carothers (1999) “*Bowling with Hitler*” - an obvious allusion to Putnam's “*Bowling alone*” (1995).

It was also intriguing to examine whether successive clientelistic and oligarch-friendly governments of Bulgaria (Benovska, 2018) may also have attempted to channel civic engagement in a direction favourable to their respective political causes. This analysis was suggested by some Bulgarian NGO staff with whom I maintained contact over the years. The focus on this particular research element was also triggered by multiple students' statements about “self-serving NGOs”, including some students who were themselves active in smaller NGOs, such as election observation organizations.

An additional hypothesis is that **trust and the socializing preferences of students are still influenced by family discourse** about Communism and the change of regime, and increasingly by **discussions with friends**, in the real or the virtual world.

Indeed, young adults nowadays have been found to regularly consult **social and mass media**, as well as their friends, about political and civic topics (Ellison, 2007).

Another hypothesis is that **social capital among students has not evolved beyond disconnected social “silos” of trust and interaction**, such as those which are kinship-based, school-related, or work-related.

In other words, within the definition of social capital, the cohesion within the exclusive bonding capital group of family and close friends is strong, while the more loosely constructed groups of other friends, neighbours, and work colleagues, referred to as “bridging capital”, is weaker, as trust and cohesion within those groups is expected to be less strong.

The nature of socializing silos was not only examined with regard to their human composition, but also with regard to their geographic or spatial anchoring in Sofia, including specific neighbourhoods, and elsewhere in Bulgaria.

Expected Outcomes

One expected research outcome of this project is to gain **a deep insight into how, where, and when informants have formed their social circles**; how these circles are composed, and how stable they are over time, both in their composition and in their spatial anchoring.

It is expected that social circles can be identified as showing either the characteristics of closely-knit bonding capital, or more loosely-knit bridging capital. The third class of social capital, namely the largely workplace-based ‘linking capital’ was not expected to have much of an impact the expected outcomes among students, hence it was not examined.

To obtain a deep insight into students’ social life, first-hand and long-term accounts of Sofia-based university students and graduates’ social interactions with friends, family, other students, and work colleagues, have been obtained, and their daily life was observed, in or near their educational setting. For recent university graduates living in Sofia, the location of their place of work and daily life was identified and their socializing was observed, also by Email enquiries and social media means, when I was not physically present in Sofia.

From current students, first-hand accounts were obtained both in university settings and in socializing spaces outside educational institutions. From graduates, testimony was obtained, and observation conducted, in informal social settings, such as cafés, restaurants, or in private residences.

These types of interactions between myself and the students were expected to reveal in detail **what their social capital looked like and what impact it might have on civic engagement**.

Most informants did not object to me disclosing personal details about them, but a handful were concerned about their privacy to such an extent that only highly anonymized observations about them are disclosed (e.g “a recent graduate of UNSS said”).

Detailed information was expected to be obtained about the cohesion of social capital among students, as well as its physical setting, stability over time and across activities, and its scope.

The **current parental discourse** about Bulgarian society and politics, students’ work experiences, as well as students’ use of social media also form part of the longitudinal student observation.

Another expected outcome is the **discovery of psycho-social factors**, such as the transmission to the students of family or friends' feelings of optimism, pessimism, hope or hopelessness, and resignation. It was expected that such feelings might be a potential influence on the nature of social capital among Sofia's students, and their involvement in civil society.

Significance and Timeliness of Research

Since Bulgaria's accession to the European Union (EU) goes back over 10 years, and since 2018 marked Bulgaria's first ever rotational Presidency of the EU, this was an opportune time to look back on nearly three decades of a slow and progressive opening of Bulgaria towards Western European concepts of public institution building; civil society formation; citizen engagement; civic education, as well as years of social adaptation to the post-Communist world by the the Millennial and subsequent generation of young urban Bulgarians.

In light of the massive changes in Bulgarian governance and society since 1990, this is also a good time to examine how the engagement of young adults with politics and civic life in general has evolved.

As Ichilov (1991), among others, has said, **active involvement in civic life depends on the existence of strong social bonds**, in addition to a sense of identity and awareness of civic rights and obligations among the citizenry as a whole. Hence, **strong social capital forms the base of civic engagement**. Likewise, active citizenship both depends on, and contributes to, a strong sense of national and personal identity of citizens. Therefore, it is worthwhile investigating the interplay between the formation and maintenance of social capital, on the one hand, and civic engagement in Bulgaria, on the other hand (Hoskins & d'Hombres, 2013).

As students indicated it was important for them to see civic and political actors at work, the spatial settings within which the respondents socialized, and possibly gathered for civic events, were identified and observed. Indeed, other than a couple of brief spatial research endeavours into young persons' socializing in Sofia (Höpfner, 2012), little was known about the **link between young Sofia Residents' socializing space and their interest in civic life**.

As regards **past research into social capital and civic engagement** in Bulgaria, comparatively little has been said in the academic literature about the socializing of Bulgarian students within their social capital groups, and the potential impact of socializing patterns on these students' engagement with civic and political entities.

It is only during the past 10 years that Mitev and Kovacheva (2014), for instance, have started to conduct more wide-ranging surveys of young Bulgarians and their levels of trust, their social circles, as well as their civic and political engagement, without however observing the causality and evolution of these factors over a long period of time, and without dissecting the precise nature, purpose, and temporal stability of social circles into a great detail.

Ample research is available on civic engagement of Eastern Europeans since 1990, but a link with social capital has only obliquely been made, such as through observations of the decline of organized groups in society, including labour unions and youth movements, after the fall of communism (see for instance, Giatzidis, 2002, or Morjé, 2003). Therefore, this was an area to be explored in detail over a long period of time, as follows:

Research time frame:

Participant observation and interviewing: 2012-2019

Analysis and evaluation: 2020

Writing of dissertation and presentation of findings: 2020-2021

Field work: 84 months of observation in Sofia, Lovech, Pravetz, and Veliko Tarnovo.

Origin of the Project

My observation of Sofia-based students actually started off-site, i.e. outside Bulgaria, at my place of work in Luxembourg. Indeed, in my previous occupation at an EU institution, I hosted Bulgarian trainees in my division over a period of four years, each one for 5 months. In addition, I communicated with other Bulgarian trainees in my institution, a contact facilitated by my presentations given to all trainees. This is how I initially got to observe and interact with my first informant “Ralica”, starting in October 2012.

While I had been exposed to Bulgaria through my work as early as 2003, when I worked on the preparations for Bulgaria’s accession to the European Union (EU), it was Ralica who gave me the first deep insight into the life of the ‘average Bulgarian’, as she called it. Through Ralica, I was introduced to universities in Sofia and to other Sofia students and their lives, aspirations, hopes, frustrations, and struggles. Her story of a difficult childhood in the mid-1990s, when the economic crisis in Bulgaria was at its worst, awoke in me an interest that led me to the present research project.

Ethics Statement

The research presented in the dissertation is fully compliant with the Code of Ethics of the American Anthropological Association (2009), The Ethical Guidelines for Good Research Practice of the Association of Social Anthropologists of the UK and the Commonwealth (1999) as well as the Policy for Academic Integrity of UNWE (2021).

1. Informants have been assured that their names, past and current occupations, and geographical origin will be anonymized, if so required.
2. Informants have been observed with their full consent.
3. Informants were aged at least 18, at the time of their first contact with the author.
4. The author confirms that he has no conflict of interest with any person or institution in producing this dissertation.

5. The author confirms that the dissertation is his original work without plagiarism, data fabrication and falsification.
6. The dissertation has not previously been presented and defended to another scientific institution in Bulgaria or abroad.

Synopsis of Dissertation

The research presented in the present dissertation is structured in four chapters, an introductory and a concluding part. The hybrid structure of the dissertation is in accordance with the academic requirements of both sociology and social anthropology, as they shape the interdisciplinary platform of this research. The research follows both an inductive approach based on ethnography and a deductive logic, starting from theory and hypotheses, and ending with tangible results of field observation.

The Introduction presents the methodological infrastructure of the research, the origin, significance, and timelines of research. It also contains the author's ethical declaration.

Chapter One reviews the theoretical ground of the research, which is founded on the triangle of three key concepts: social capital – family – social space. The concepts are theoretically reviewed and applied in the analyses of the Bulgarian social environment, which provides the context of the present research.

Chapter Two explains in depth the methodology of research. It starts from the complementarity of both scientific disciplines – sociology and social anthropology, and their research methods. After that it presents the chosen principal methodology of research – longitudinal ethnographic participant observation.

The last chapters present the research results. Following ethnographic methodology, they are divided in two parts. The first presents results, related to the social context of research – Bulgaria as a state and a nation. The second – those obtained in the field of the research itself.

The main research findings derived from the testing of hypotheses, are presented in the Conclusion. Recommendations for further research are also presented.

Theoretical Research Framework

The Evolution of Social Capital Theory

This research project was set in the context of **social capital** analysis, as detailed by **Bourdieu (1986)**, **Putnam (1993)**, and later also, inter alia, by **Torsello and Pappova (2003)** in an Eastern Europe-specific context. In other words, observations of students' socializing and the composition of their social circles was informed by the nomenclature and classification of such social circles in a social capital context. Even though social capital has not been mentioned much in the academic literature before the 1970s, the subject of attributing a value, economic or otherwise, to social networks and their members was a topic already comprised in the wider concept of **human capital** (Hicks, 1932).

The authors who popularized social capital in the 1980s did not invent the concept of social capital, but instead were inspired by earlier literature on voluntary association of people, including Bentley's work (1908) on government and the citizenry. To this we must add Max Weber's vast body of work on government, bureaucracy and citizen action – both collectively and individually (for the latter aspect, see *Economy and Society*, 1922). One should also mention **Durkheim's work** on the value of life in groups, as an antidote to **anomie** (1897). Anomie here is understood to refer to the breakdown of norms and collective values, caused inter alia by ongoing individualization.

The **concept of individualization** has been presented by social psychologists as early as the 1920s (for example Allport, 1924) and picked up by sociologists later, such as Ulrich Beck (1994) who examined the risks accruing to society of increasing individuation, as he and others called it. The concept of anomie was picked up later by **Adnanes (2007)** with specific reference to Bulgarian youth and their limited civic engagement.

The concept of 'social capital', as a more systematically used concept, emerged with the literature of Bourdieu on the **classification of capital, including social, economic, political, and cultural capital** (1984). Bourdieu paved the way for a better distinction between social capital as an asset of value to an individual, and the economists' view of 'human capital' as one of the factors of production, just like raw materials and machinery. One could therefore argue that Bourdieu has humanized human capital by going beyond its value as an input in economic terms. Indeed, he has figuratively speaking, peeled social capital out of human capital; highlighted the importance of social networks beyond the economist's view of groups of people as merely a collective labour force, and allocated a personal value to networks of people, in whatever setting. Bourdieu's limitation is, however, his strong focus of the value to an individual of certain social networks, including most notably social action networks like labour unions. He does not give much focus to the collective value social capital may have, either to members of a social group, or to society as a whole.

Bourdieu is sceptical with regard to altruistic action where an individual is not immediately and personally rewarded by being member of a social network. Apart from individuals applying their personal value systems to their interactions with others in a group, he can only see collective values emerge after struggles have brought a group to accept such values. This fits with **Bourdieu's focus on antagonism**, within and between groups. In many ways he seems to be influenced by Marxist views of struggles of the classes – something Bourdieu (1986) actually mentions when he talks about people vying for positions of power, or even domination over the working class.

Coleman (1988), on the other hand, went further than Bourdieu by focusing on the **social groups themselves**, including their structured settings, such as **families or households**, or an institutional setting, such as clubs and associations, be they civic, sports-oriented, political, or other. Even though he was – at least initially – mostly interested in the value of family and education in a family member's later creation of social networks, Coleman nevertheless points out from the start that social networks are formed through a mutual understanding of **obligations, expectations, and trustworthiness**.

By stating that much of social capital formation is an unintentional by-product of a social interaction which might happen anyway, Coleman gives rise to subsequent critical views of his work by Putnam (1993) and others.

Although **Putnam** (1993) shied away from overtly criticizing Coleman, he nevertheless emphasized that social capital formation can be a deliberate exercise, or at least with deliberate goals in mind. He points out that **social capital is formed within civic organizations** which tend to have clear objectives in mind, for their members or for a wider population. In this instance, the deliberate **formation of social capital in an institutional setting** is said to facilitate coordinated actions among a group or groups of persons with similar interests and goals.

The aspect of social capital theory possibly most relevant to the present project is the finding by some authors that **social capital can be multi-dimensional and fragmented**.

Woolcock (1998) found that there are **bonding, bridging, and linking segments of social capital**, depending on their scope and potential for interaction. This finding, in fact, becomes the mainstay of the present research project.

Portes (1998) finds that within the components of social capital, certain **social networks may be inaccessible to the general public**. Portes' finding goes along with Woolcock's view that there is a form of "linking social capital", which takes on a vertical, power-oriented nature within circles or networks of interest and benefits, such as corporations.

The **question** arises whether, **instead of a society being endowed with a broad "Putnamian layer" of social capital, it might be built on "Social Silos"**. These may or may not be durably inter-connected, and they may actually work against, rather than towards, the construction of a unified social capital base, depending on how conflicting the interests of the members of the various silos are.

Rakadjiiska (2008) published a paper in which she reviewed different definitions of social capital, as proposed by no fewer than 16 authors. Rakadjiiska set her paper in the context of Bulgaria's accession to the European Union a year earlier. This author touches upon the concept of co-evolution of persons and society in a Nash Equilibrium context. This means that, for several members of a society (or, for our purposes, of a social capital circle) to more or less equally benefit from societal development, there must be a certain degree of synchronicity in each member's developmental evolution. In other words, in a Nash context, there must not be a zero-sum game, i.e. where one player only gains something if another loses something. Rakadjiiska highlights both co-evolution between countries, as well as within a country, in this instance Bulgaria.

Bulgarian Social Capital

Rakadjiiska's work leads us to look more closely at social capital in a specifically Bulgarian context.

While social capital theory has been discussed at length by Bourdieu, Coleman, Putnam, and Woolcock since the 1980s, only a few authors have examined the issues of youth socializing, trust, and their interest in civic life in an Eastern European context. **Mihaylova** has reviewed this limited, regionally specialized literature (2004). She mentions that, even though several authors have examined social capital's importance in driving civic engagement of citizens in post-socialist Europe, none of these authors focused on **students and their engagement in civil society**.

A few authors in the **English-language academic literature** have focused on **Bulgaria in a social capital context**. These are Adnanes (2007), Kabakchieva & Hristova (2012), Kovacheva and Kabaivanov (2016), Kabakchieva (2020), Kaneff (2004), Mitev and Kovacheva (2014), Creed and Ghodsee (2011). Most of these authors worked on Bulgaria between the mid-1980s to the mid-1990s, and they cast their research net wider than just focusing on a social capital context. They have therefore not been able to capture the views of the post-1980 generation, especially when its members approached voting age in the late 1990s. Also, these authors have only tangentially touched upon the details of social capital theory, e.g. by discussing young Bulgarians' social circles, and their influence on youth behaviour in society.

Kovacheva & Kabaivanov have used a recent survey (2016) of Bulgarian youths for a paper about **young adults' involvement in civil society**, leaving out, however, explicit references to social capital theory, and drawing on questionnaires and interviews, rather than using longitudinal observation in changing social and political contexts over time. **Mitev & Kovacheva** conducted a recent (2014), comprehensive survey of the **life of young persons in Bulgaria**, including their **interest in politics and civil society**. However, due to the wide scoping of that study, limited attention was given to social interaction among young adults, and no explicit reference to social capital and its potential link with civic engagement was made. Kabakchieva (2020) for her part, focused most of her work on the institutional structure of Bulgarian civil society, up to 2011.

Components of Social Capital: Social Bonding Capital in Bulgaria

Even though several authors have described the **socializing of Bulgarians** in some detail – especially as far as family life is concerned, few have explicitly described in detail why, how, and with whom young urban Bulgarians socialize, outside of their family circles. Therefore, a closer look at social capital of young persons in Bulgaria is warranted.

If we look at the individual components of social capital among Bulgarians, namely bonding capital composed of family and close friends, and bridging capital composed of more distant relatives and other friends, we can do so against a background of family discussions about politics and civic life which have been found to have an influence on the civic involvement of later generations (McIntosh, Hart & Youniss, 2007). These authors also found that **parental narratives** about their own activism in civic or political organizations is a good predictor of their children's activism in adult life.

As Bulgaria is considered one of the **low trust, post-Communist societies**, as defined by Fukuyama (1995) and Roth (2007) among others, young Bulgarian students said that even nowadays, they put their highest level of trust in the members of their immediate family and a few friends they have known since kindergarten.

Looking specifically at the **bonding capital nature of immediate family circles** of my informants, one finds that in the academic literature, Bulgarian multi-generation households have been studied by Ghodsee and Bernardi (2012), however, with limited references to inter-generational communication in such households. Nonetheless, these researchers did point out the tightly-knit nature of Bulgarian families.

Smollett (1989) studied aspects of bonding capital in Bulgarian families – without explicitly referring to that social capital terminology, namely **high levels of trust, mutual assistance, and information sharing**, especially during Communism when the scarcity of certain goods required much mutual support and referrals. The closeness of generations especially within rural households was highlighted by this author.

Little has been written about the **historical genesis and evolution of social capital in Bulgaria**. As mentioned above, a handful of authors who have looked at family and kinship and their influence on the creation of close bonds among family members, but not with reference to Bulgarian history.

If we look back to Communist times in Bulgaria, we find a 1984 study by Chavdar Kyuranov which examines family bonds, but only within a narrowly scoped household environment. The aforementioned study by Smollett (1989), published just before the fall of Communism, concludes from Kyuranov's work and that of Staikov (1984) at around the same time that kinship was indeed a strong catalyst for emotional and pragmatic bonds among persons related by family ties. She also touches upon the importance of **kinship ties as a source of useful contacts** (the "*vruski*" kind of connections).

Geography and Social Capital in Bulgaria

The vruski network of kinship-derived connections is an important element of the Bulgarian *шуробаджанащина* (shurobadzhanashtina) type of network.

This is the hard-to-translate, elaborate web of ‘useful connections’ in Bulgarian society, which can only tangentially be compared to nepotism, as it seems to go beyond what we understand in Western society as nepotism. Indeed, shurobadzhanashtina appears, from my observations, to entail a wide-ranging and more ongoing system of mutuality and expectations than the mostly one-off favours which drive nepotism in the West.

Instead, this Bulgarian form of ongoing mutual support, if not inter-dependency, appears to be more of a continuum which transpires over time in many aspects of daily life, be it private or professional. It may well be that shurobadzhanashtina comprises **hybrid elements between bonding and bridging capital in Bulgaria**. A separate study of shurobadzhanashtina interactions will be needed to elucidate the precise nature, scope, and durability of the social circles involved in this Bulgarian type of networking.

While shurobadzhanashtina is not limited to people in a specific geographic setting, one must also mention the importance of **землячество (zemliachestvo)**, an equally hard-to-translate concept of connections derived from persons originating from, or living in, a particular town or district in Bulgaria. From my observations, zemliachestvo appears to sometimes subsume, but not replace shurobadzhanashtina. In other words, when family members reside in, or came originally from, a discrete area of Bulgaria, or at a micro-level from a particular neighbourhood of Sofia, I observed an additionality of shurobadzhanashtina and zemliachestvo, i.e. even closer kinship-derived networks than if family members were geographically more dispersed.

The Bulgarian Family and the Formation of Social Capital

A question that needs to be addressed when studying the people of Bulgaria, especially when examining their tightly-knit bonding capital, is how to define ‘family’ in a contemporary context, especially contemporary household structures.

Indeed, while under Communism the nuclear family of mother, father, child(ren), and in some instances grandparents, was initially promoted as the ideal family composition one should aim for (Zhivkov, 1997), I found that **contemporary urban family structures** have started moving **beyond traditional kinship links and gender orientations**.

Even though Bulgarian households remain largely hetero-sexual in their composition, there are early indications made by my informants that same-gender adult family-like structures are beginning to appear in Sofia households.

More prominent are the **changes in total household composition**: the number of single-parent households has been rising in Bulgaria over the past 20 years, especially in large urban areas (BSI, 2016). At the same time, the co-habitation of grandparents with their offspring has been declining equally fast in urban areas.

To investigate how **social capital formation among Millennials** may have been affected by **changes in the concept of 'family' and 'household'** and how these changes may in turn have affected youth engagement with civic life, an inter-disciplinary study is needed, to examine the life of young persons in a family context, drawing on sociology and social anthropology; social and cultural history, and on political science.

Within the components of social capital, the importance of kinship-based social networks has been extensively discussed in the literature. Specifically, the subject of family influence on young persons, and the construction of derived trust-based networks has been discussed by scholars such as McIntosh (2007) and Roth (2007), among others.

Cooper (2006) mentions research conducted by the Bulgarian Gender Foundation and points out that some 47 per cent of young Bulgarians stated that their **family is an important factor in shaping political views**, without stating, however, what exactly those family members may have transmitted to them from their own experience. The contemporary **contents of parental discourse** in Bulgaria warrants further study, as does its relative importance within the range of factors shaping youth behaviour in Eastern Europe.

* * *

The theoretical framework of the present research is based on the **key concepts** of social capital, trust, family, geography, and social space. Trust, family and social space were found to represent important factors in the formation of social capital.

Given that I found that most social circles of young Sofia residents are relatively isolated from other circles – with few exceptions, I have used the designation '**social silos**'.

Instead of three components of social capital, I found that there are four. The fourth one is the **Flex capital** – a new category whose existence was validated by the outcomes of my research.

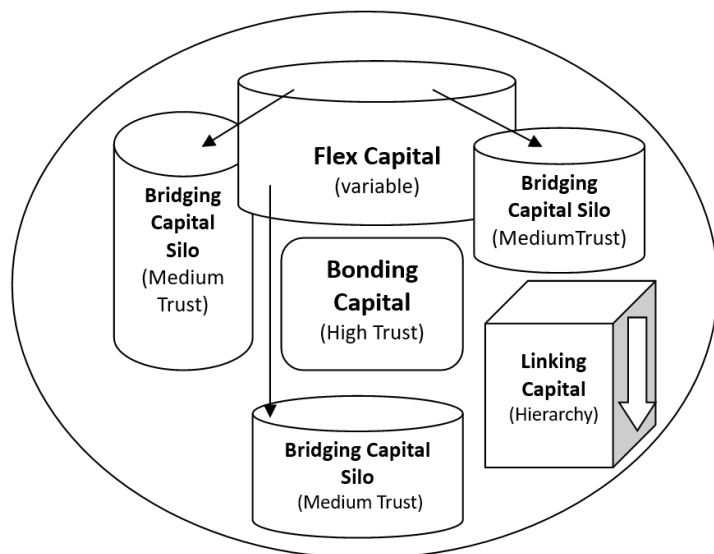

Fig. 5. Social capital components and formation

Research Results

Macro framework of the research results:

Civic Life and Social Capital in Bulgaria

Bulgarian historical background

Anthropological work is set in the historical and cultural context of the lives of those one sets out to study over time. Therefore, the research results start from the history and recent social and economic change which has led Bulgaria towards what it is today. Bulgaria's history can also offer us some explanations for today's behaviours of the Bulgarian people, as a reaction to centuries of oppression under various political regimes. Bulgarian history also provides some of the background for my interest in this country. In fact, **Bulgaria** shares – perhaps astonishingly for some observers – important historical characteristics with my home country of **Luxembourg**: an agrarian past, long periods of occupation by foreign rulers, and widely varying levels of economic development over time.

Bulgarian civic life after “The Changes” of 1990

After a period of initial enthusiasm for democracy and civic life during Bulgaria's political and economic regime change in 1989-1990, a harsh economic reality in the mid-1990s drove most Bulgarians into resignation and apathy, apart from a period of public protests in 1997.

Indeed, many Bulgarians seem to have asked themselves whether the regime of former Communist ‘Emperor’ – if one can refer like this to Communist ruler Todor Zhivkov in the context of a popular saying about “The Emperor's Clothes” – merely changed its clothes, re-emerging in the shape of new, clientelistic governments and a renamed Communist party (BSP), both of which are said to be still dominated by rather obscure circles of influence and patronage. My informants pointed out that former members of the **Bulgarian State Security apparatus** and their families still wield much influence among politicians and economic operators, both at the national and at the regional level.

It is interesting to note that Bulgarians never talked to me about the period of economic and political regime changes in the early 1990s as a revolution, overthrow, or rebellion. They only talk about this series of events as “**The Changes**”.

Evolution of civic and political engagement after 1990

While there had been high expectations and a certain euphoria among Bulgarians after Todor Zhivkov left office in late 1989, resignation and apathy remain the dominant moods among citizens to this day, with low participation rates in elections and in civil society activities, in spite of the advent of EU membership (Todorov, 2011). As a matter of fact, a symposium on “Post-Communist Social and Political Conflicts” held in Bucharest (New Europe College, 2007) found that there is such a thing as a **collective ‘Bulgarian psyche’**, marked largely by pessimism, resignation, fatalism, or nihilism.

As participation rates across all age groups in Bulgarian parliamentary elections, for instance, have declined from over 90 % in the first post-Communist elections in 1990, to around 52% in the 2014 elections (Smilov 2012; Alpha Research 2016), youth participation is even lower. While 60.9% of young persons aged 18-30 and eligible to vote, did indeed vote in the 2009 parliamentary elections, only 46.1% voted in the 2014 elections, and only 30.5% voted in the European Parliament elections of the same year (Alpha Research 2016).

Some observers have attributed **the modest level of youth interest in civic life** to the fact that Bulgarian parents’ experience of politics and civic life is frequently transmitted to their offspring through discussions at home, dominated by parents’ own disengagement from civic life, largely due to their disappointment in politicians and their lack of trust in State institutions (Pehlinova, 2009; Roth 2007).

In light of these – in an EU context – comparatively low youth participation rates in civic life in Bulgaria (Audience Net, 2015), the reasons for this phenomenon merit an in-depth examination, especially since the post-1980 generations, which were socialized after Communist rule, can have a decisive influence over the future of Bulgarian society. This would, however, require a realization that by eligible voters that all citizens are responsible for shaping the State they live in. It also requires ongoing and widespread involvement of young adults in civic life, be it through informal initiatives or through institutionalized channels, such as NGOs.

Sustained involvement in civic life can, however, only take place **if young adults widen their social circles** beyond their family and close friends, to durably include others who share their interests and values for periods longer than one-off public protests.

This raises the question **whether social capital circles that existed under Communism**, albeit mostly through coerced membership in Communist youth organizations and labour unions (Giatzidis, 2002), **still exist and if so, whether they are confined to exclusive bonding capital, rather than encompassing wide-ranging bridging capital**. In this context, several informants stated that their parents and grandparents often voiced nostalgic feelings for Communist times when their membership in youth organizations instilled a greater sense of community in that generation.

Conditions for Civic Engagement

As we look at informants' involvement in Bulgarian civic life, we first need to understand **which factors drive a person's potential interest in civic life**.

Indeed, when queried about the involvement of their family and themselves in Bulgarian civic life, informants confirmed what has been said in the literature about conditions for civic engagement of society (see, for instance Letki, 2003), including:

- Understanding and accepting the concept of the “Common Good”.
- Understanding and identifying with the causes promoted in civil society.
- Perceptions of NGO impartiality and effectiveness.
- Transparency of NGO and political party activities.
- Accessibility of Civic Organizations.

Bulgarian Family Narratives and Civic Life

We have now seen what can drive people to engage in civic life. Let us now look at **generational influence on the engagement of young adults** in post-Communist societies, comparatively few authors have studied this topic.

Kraaykamp and Nieuwbeerta (2000), for instance found that the **degree of political networking and activism of parents**, and to some extent grandparents, under Communism was highly **correlated to the activities and lifestyle pursued by their offspring** after 1989. In a similar vein, Kovacheva & Kabaivanov (2016) have conducted an enquiry into **trust-based Bulgarian networks of family and friends**, and – among other things – their influence in shaping the (dis)engagement with civil society of young persons.

If one takes the above as one of the starting points for ethnographic observation of Sofia students, then it is conceivable that one finds indicators pointing towards the transmission of parent attitudes and beliefs to their children (i.e. today's students), inter alia through narratives of family life in years past – a **form of inter-generational memory and emotion construction**, in other words.

Trust and Bulgarian Social Capital

When examining the possible influence of families on social capital formation of younger persons, one needs to mention the issue of **trust**, and how **deep-rooted mistrust** in the Bulgarian society still influences the younger generations.

Fukuyama (1995) and Roth's (2007) work about trust is perhaps best known, especially in societies which have undergone significant structural changes. Looking at Bulgaria more specifically, a handful of authors have examined the interaction of trust and social circles in this post-Communist society. As Kovacheva (2016) and others have highlighted, low levels of trust among Bulgarian citizens, under Communism and thereafter, as well as limited trust in public institutions had a strong influence on today's youth and their limited engagement in civil society.

Dimitrina Mihaylova (2004) in her comprehensive review of social capital in Eastern Europe reminds us of the **multi-disciplinary impact that trust levels can have on society**, including their impact on civic engagement, the strength of political institutions, and even economic prosperity. Adnanes (2007) for his part found a high degree of **feelings of helplessness and normlessness among young Bulgarians**, leading to civic apathy. This author also highlights the influence of kinship links on the construction of trust within families, including younger family members. Conversely, these same kinship links are seen by Adnanes to be responsible for the formation of mistrust towards political actors, resulting frequently in a near-total withdrawal from participation in civic life.

Some observers believe that the lack of civic activism of the Bulgarian population as a whole has its origins, at least in part, in deep-rooted attitudes of mistrust towards politicians and other civic actors, going as far back as Turkish occupation before 1879, and which were perpetuated under Communist rule.

The Bulgarian Nation versus the State

Informants displayed a **high level of pride in the Bulgarian nation**, as defined by cultural actors – especially writers such as Hristo Botev or Ivan Vazov, or sports personalities, such as tennis star Grigor Dimitrov, or swimmer Petar Stoychev.

It was striking to see a wide gulf between my **informants' pride in the Bulgarian nation** on the one hand, **and their shame of the Bulgarian State** and its institutions, on the other hand.

This **disconnect between nation and State** in informants' minds leads us to reviewing their comments about the Bulgarian State and its institutions. Terms of dismay, disappointment, resentment, and outright hatred dominated their narrative in this context.

Only the President of Bulgaria was occasionally mentioned as an honourable person who was, however, seen as being “powerless to control the ministers and corrupt parliamentarians” (Nik). Members of the Bulgarian Parliament were invariably described as “those crooks”, or “these egotists”, and they were seen as being “in bed” with oligarchs and the *Mutri* (mafia-like criminals).

Civic Life in Bulgaria

While many of the authors mentioned earlier have stated that most Bulgarians show very limited levels of engagement with civic life in all its forms, few have defined civic life and analysed the precise level and nature of citizen (dis)engagement from civic and political life in Bulgaria, although Roth (2007), for instance, touched upon this topic.

For the purposes of the present dissertation, the level of engagement, or involvement, is defined as the active and **ongoing participation in public civic events**. As we see in the discussion of student involvement in protests in Bulgaria, the notion of ‘ongoing participation’ is of crucial importance, as *sporadic* participation in a street protest is by no means a reliable **indicator of civic engagement** as such.

While the present dissertation includes the criterion of membership in civic associations organizing public events, I am not limiting the analysis to active participation of members only. Indeed, one can be a member of a civic association and not participate in any event, or one can participate in many civic events and not be a member of any association, as Cellarius and Staddon (2002) found when looking at Bulgarian environmental NGOs, for instance.

I propose several **axes of civic activity** to get an idea of people's **level of civic engagement** (Figure 3):

A **time axis**, which comprises a longitudinal aspect (how long, e.g. how many years) and an interval or continuity aspect (how often, including the length of active and inactive periods).

A **depth axis**, comprising an *intensity aspect* (depth of involvement) and a *breadth aspect* (how many different activities) – both seen within one and the same subject or issue (e.g. 'the environment').

A **scope axis**, comprising a cross-issue variety indicator, which tells us how many different sectors of civic life a person is interested in.

A **human input axis**, which tells us how many and which kind of people are consistently or sporadically engaged in an issue.

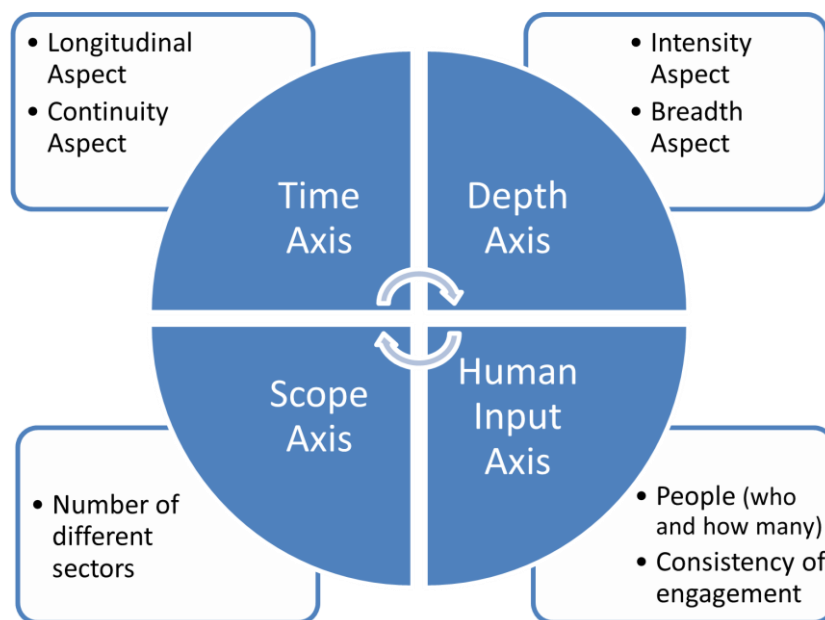

Fig. 6. Assessment chart of civic engagement

Results of field observations

Students' Social Capital and Social Space

The 'Stop and Go' Nature of Civic Engagement in Sofia

When examining the disconnect of ordinary Bulgarians from civic life and the State, one needs to look at the Bulgarian way of manifesting popular dissatisfaction to government circles, either by what I call “**micro-protesting**”, i.e. voicing dissatisfaction not necessarily with a government as a whole, or with a range of government policies, but frequently within a narrowly defined scope, such as high energy prices; the collapse of KTB Bank, the appointment of media mogul Delyan Peevski as head of national security (Novinite, 2012-2016); threats to Pirin National Park (Novinite 2018), or recent protests triggered by the exclusive use of a nominally public beach by a politician of the ‘Movement for Rights and Freedoms (MRF, or DPC)’ (Novinite, 2020).

This is where an *interval component* of a time axis of civic engagement comes into play. Indeed, over the past five years, I have been struck by what I call the “**Stop-and-Go**” nature of public manifestations of dissatisfaction in Sofia, with particular government policies or decisions. Indeed, while there have been large street protests in Sofia every year since 2012, I could not identify any systematic follow-up action after these protests, or the birth of any new civic organizations, although one short-lived reformist political party was said to have been created, in part as a result of one of the protests.

While in countries such as France, Belgium, or Germany labour unions, or pro- and anti-refugee groups, for instance, are quite regularly on the streets to demonstrate for their causes, in Sofia public protests, to the external observer at least, seem **to materialize out of nowhere**; seem to be **under the leadership of nobody** in particular, and seem to **disappear** into oblivion as fast as they appeared.

Indeed, even though street protests can last several weeks or even months, they seem to **end suddenly**, usually without any tangible, long-term progress having been achieved, or only some cosmetic change having been announced, such as the replacement of one controversial person in public office by another.

Leadership among Sofia Students

Queried about the reasons why informants attended public protests, but seemed to lose interest in civic life shortly thereafter, all mentioned **the lack of formal and sustained organization of protest groups**; the **lack of leadership** both among their social circles and civic groups which had originally participated in the protests, and the **absence of continued, structured**

communication about the issues which triggered the protests in the first place, as the reasons for their drifting away from civic engagement after the protests.

Another factor which was mentioned as making some of the informants shy away from continued civic engagement was their **suspicion that protests had been hijacked by leaders of certain interest groups**, which intruded in the protests for their own interests. Even some suspicions of “spying” by obscure interest groups on bona fide protest participants were mentioned in this context. Suspicions about the identity of alleged interest groups ranged from “the Russians”, to “State Security veterans”, to “the oligarchs”. No informant was able to provide any specific details in support of their allegations of interference in the protests.

At the other end of the spectrum of motivations of various protest participants one could find groups of young persons – mostly students – who seemed to participate in the protests to have **a day out and have a good time**. This led one journalist to refer to the protesters as ‘the coffee demonstrators’ (The Economist, 2013), as some of them had installed coffee making equipment on the lawn in front of Parliament House in Sofia, and seemed to be more interested in socializing than in the protest topic du jour.

As regards students participating in the protests, none of my informants were able to discern any leadership among their student groups during the protests. Some had been convened by word of mouth, with social media providing information about venues and meeting times.

Informants stated that they had been mobilized initially by social media, and that they subsequently conferred verbally with friends about protest participation. Thus, **sustained leadership through social media influencers seemed to be absent**, at least during the 2013 and 2020 protests.

Informants' Relationship with Civic Life in Sofia

As regards perceptions of informants about the criteria for civic engagement being fulfilled in Bulgaria, I found widely varying levels of knowledge and engagement of students and graduates in civic life, ranging from none to active involvement. In light of the limited informant knowledge and involvement in civic activities, I found that they:

- **Knew next to nothing about the work of Bulgarian domestic NGOs.** Only the larger international NGOs, such as Transparency International and the Open Society Institute were at least known by name, though not by detailed activity.
- Showed **uneven acceptance of the concept of the “Common Good”**. While informants had some understanding of the concept of the common good – after being given additional information in some instances, most stated that they first had to look after their own lives before they could work for the common good.
- When told about the causes and goals of some of the Bulgarian NGOs, informants readily **identified on a theoretical level** with their causes, but were **not motivated enough to become involved** in any of them.

- With regard to **NGO effectiveness**, some informants felt that “if they were more effective, we would not be in the mess we are in” (Boris and Aleks).
- Few respondents knew about **formal channels of communication between NGOs and the State**, such as the Economic and Social Committee (ESC). When told about such formal channels, informants felt that such government – civil society consultation mechanisms represented merely “window dressing”, to give a semblance of civil society consultation when new public policies are being formulated, or have de facto already been decided on.

Social Capital of Sofia Students

The nature of social capital among Bulgarians can have a significant influence on their trust in one another and in comparative outsiders (including public institutions), and through this ‘trust filter’, also on their involvement in civic life. **Trust** was seen as being particularly high in long-term, intimate social circles, such as bonding capital circles composed of family and close friends.

While the social circles of young Sofia residents were composed of **bonding capital and bridging capital** (Mitev and Kovacheva, 2014), what had been largely un-researched in the past was **the fluid nature of bridging capital, and the movements of actors between several bridging capital groups**.

A question that arose while observing my Sofia student population was **how stable their social circles are over time**, specifically whether their social capital is *static or dynamic*. I challenge the implied assumption held by most researchers in the past that social capital is somehow a stable characteristic of a society, both conceptually and temporally. If indeed the composition of students’ social capital changes over time, so might their engagement with civic life, for the better or for worse.

I mentioned earlier that traditional views make a rather static interpretation of social capital, not allowing it to be *fluid* in conceptual terms; for instance, neither Roth (2007) nor Fukuyama (1995), in their more general treatises about social capital, mention any dynamic potential of social capital. No known author seems to have highlighted the possibility that social capital means one thing to one group in society, and something else to another group, neither in terms of original group composition, nor in terms of temporal changes in group composition which might occur over time. Hence, little has been said about the possible fluidity of the concept, even within one group of persons, not to mention the potential for evolutionary changes in boundaries between groups.

In this context, one could imagine **multi-layered social capital** as a discrete concept for one individual person. Thus, a person may have defined a **group of friends as one element of social capital (“Silo A”)** and a work-related group as **another element of social capital (“Silo B”)**. There may well be an overlap between silos, albeit not necessarily permanent.

Furthermore, the composition of Silo A and Silo B may change *situationally*. For instance, for an evening of partying, some friends from Silo A may be convened, but not all, plus some comparative outsiders. I refer to these persons as '**Social Movers**'.

After observation of the dynamics of Sofia students' social circles, I was able to distinguish between what I call **Voluntary Social Movers** (VSM) and **Involuntary Social Movers** (IVM) between social circles, including deliberate moves, and unwanted or unexpected moves.

During my observations, I found that certain students seemed less permanently attached to any given social circle than other students were. Therefore, I concluded that there are persons **who are in an orbit around certain social circles**, into which they may from time to time be admitted for specific activities. I am referring to these persons as **Social floaters**.

While Floaters **temporarily become associated with a social silo**, they have not necessarily become *members* of that silo, just because they participated in one or two activity with members of that social circle. These floaters may not belong – by choice – to any fixed circles of persons.

Figure 3 is showing a representation of *Bonding Capital* (BC), consisting of an inner circle, composed usually of immediate family (IBC) and an outer circle (other family and long-time friends (OBC)); *Bridging Capital*, usually consisting of other friends, fellow-students, and selected work colleagues, or friends-of-friends (BRC), and finally *Other Social Capital*, in other words other members of society, with whom one may be in sporadic or regular contact (OSC). This graph also shows potential movements towards, or out of, social capital circles.

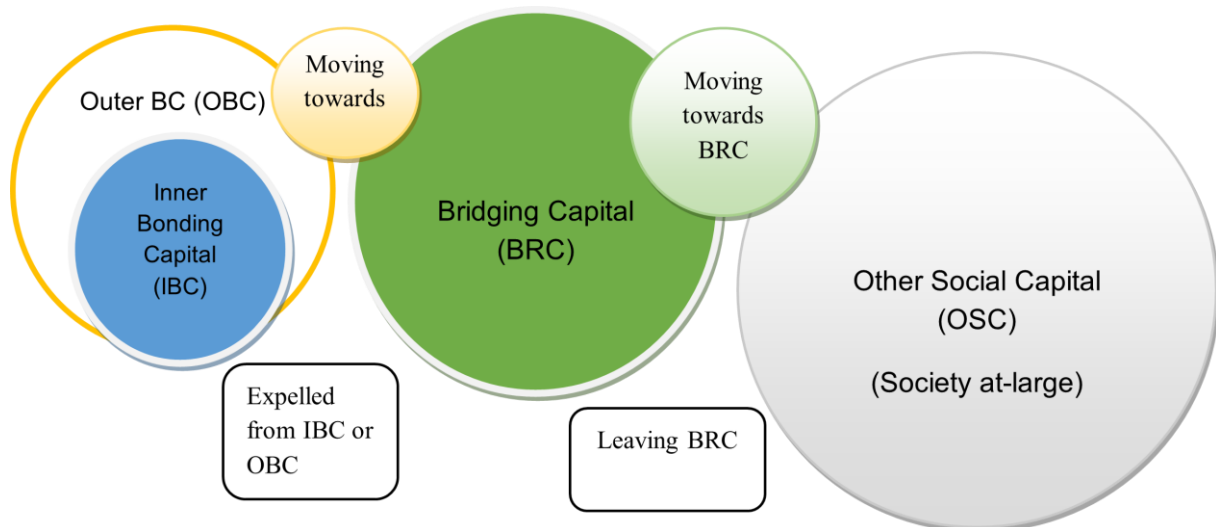

Fig. 7. Representation of Social capital circles

Flex Capital – a new Social Capital Category

In light of my ethnographic observations made in Sofia, it seems appropriate to relativize and **extend Putnam and Woolcock's classification of social capital components**, namely 'bonding' and 'bridging' capital. Their 'linking capital' base is of lesser interest to us in the present context, as it refers to hierarchically organized environments, as happens within workplaces, for instance.

Relativize is the operative word here, because I found that a majority of informants displayed a readiness to re-define and change, with little exploratory action and at relatively short notice, the boundaries and composition of their circles of friends or work colleagues in a situation- or objective-specific manner. This took place in bridging capital circles a few times a year, often in conjunction with different class attendance or changing leisure activities.

Only rarely did this happen in a bonding capital environment, and if so, it took a major disruptive event to trigger such a change, e.g. a divorce in the family, or a serious and unresolved argument among close friends or family members. Since students were willing and able to re-compose their bridging social circles in certain instances with great ease, we need to consider whether an additional category of social capital would be helpful.

Extending the categories of bonding and bridging capital seems appropriate in light of the observations made of Sofia students' **flexible, purpose-specific re-compositions of social circles**.

The traditional definition of social capital categories therefore can be extended to include a form of **inter-group social capital, which I refer to as "Flex capital"**, in other words social capital that **transcends several bridging capital groups**, situation-specifically and usually on a temporary basis.

This observation of students and graduates in public settings leads me to believe that **Flex capital** can be formed within a bridging capital universe, **without a person necessarily having to abandon one social group in favour of another**. Instead, it appears that students select one group as the target of their relative focus, situation-specifically and temporarily. Rarely did I see members of bonding capital (e.g. family or long-time friends) being included in any other social groups. Interaction of my informants with bonding capital group members appeared to take place in a world of its own. Thus, Flex capital did not include members from that discrete and separate world. However, very occasionally a member of a bridging capital group is admitted into bonding capital, after many years – often over more than a decade – of friendship.

Directionality of Bridging Capital

When reviewing the existing literature on social capital, and in particular the formation of bridging capital, I was surprised to find no references to what one could call the **'directionality' of bridging capital formation**.

The statements made by most of my informants that “if someone approached us, we might join an NGO” prompted me to reflect on this matter. What they in effect said was that they are willing to widen their bridging capital base beyond their existing circles, only if – a person external to these circles approached them and introduced them to other potential social circles.

This finding prompts me **to coin two new terms** for informants who are forming bridging capital:

- **Passive Bridgers** (e.g. *reactive* informants), and
- **Active Bridgers** (e.g. *pro-active* persons, such as activists who identify with some cultural or civic cause, and approach others about that cause).

Social Capital Boundaries

The preceding discussion about expanding bridging capital through incoming or outgoing efforts leads me to address another part of social capital research which has not sufficiently been researched: **the size of social capital circles**.

Indeed, as social circles change in their composition and overall membership numbers (size) over time, we find what one could call the baseline members of a social circle, or **the stable inner circle**, and one or more **outer surrounding social circles**, i.e. the peripheral circles.

One should note that I found the formation of multiple concentric circles over time to be limited to bridging capital, as bonding capital circles remained remarkably stable, or even static, over time, and thus did only rarely give rise to expansion or shrinkage.

Within bonding capital, I did, however, find an original inner circle consisting of parents, grandparents, and siblings, plus a few close friends usually going back all the way to elementary school days. This is the **Inner Bonding Capital circle (IBC)**. Informants tend to have absolute trust in the members of IBC and unquestionable loyalty. The only self-initiated formation is the selection by my informants of which friends are admitted into their bonding capital circle. We could therefore speak of **active bonders** (selection of certain friends) and **passive bonders** (the immediate family into which one is born).

Space and Social Capital in Bulgaria

The formation and maintenance of social capital – bridging capital in particular – was said by informants to be influenced by spatial considerations, namely distance and ease of access, mostly within Sofia. The accessibility of civic institutions, the importance of spatial and visibility considerations was also highlighted.

In my ethnographic observation in Bulgaria, I have distinguished between two levels of spatial settings:

- A **macro-spatial level** which extended from students' hometowns to the site of their respective universities, and to the places of residence of family members and friends living outside of students' hometowns.

- A **micro-spatial level** which was centred around the neighbourhoods of the universities and student residences in Sofia.

University Space and Students' Social Capital

When we look at all institutions of higher learning in Sofia, we find that they are quite dispersed all over the city. This dispersion of the institutions of higher learning across the city space, combined with infrequent public transportation options – if any (NBU for instance has not a single bus line running nearby, only an infrequent Marshrutka minibus) – does not help in **promoting cohesion** among Sofia's student populations and in bringing large numbers of students together in one central area at short notice, e.g. for “flash mob”.

In light of the observations of the geographical dispersion of universities in Sofia, and the nature of the immediate surroundings of SU and UNWE, it was possible to draw some conclusions about the impact of Sofia's urban geography on the social circles of the university students who were the subject of the present paper.

Spatial Impact on Social Capital

Having examined the spatial aspects of student socializing at SU and UNWE, we can identify several spatial impacts and consequences for the construction and maintenance of social capital among Sofia students:

- Given the spatial scattering of SU student accommodation and the absence of a well delineated core campus, we have seen that the informants from this university **socialize mostly at lunch time and after afternoon classes** and generally only for a snack, coffee, or drinks, before returning to their geographically disseminated accommodations.
- Conversely, UNWE students who live in student city have a comparatively lively social scene, given the compact nature of the neighbourhood where both their apartments and the bars and eateries which they tend to frequent are located. UNWE informants have stated that **due to living close together in a compact neighbourhood, they found it easy to form friendships** with fellow students – friendships that can continue after university.
- SU and UNWE informants regretted the absence of active **university alumni associations**, or at least they were not aware of any being in existence. They felt that alumni association events held at the universities or nearby could facilitate ongoing interaction between graduates who had not already formed friendships at university, especially when it comes to networking during job search or on a professional level.
- SU informants reported that **friendships formed at university** were mostly **based on the attendance of common courses**, rather than living together, with the notable exception of roommates when the latter were not enrolled in common courses, but nonetheless socialized together.

- SU informants stated that **due to the proximity of the parliament and other public institutions** to the main SU building, they were more **easily motivated to participate in, or at least take notice of public events** around these institutions, than if the university was not located in their proximity. Nonetheless, geographic proximity did nothing for making them feel more positively about the parliament, the government, or NGOs.
- UNWE informants felt some **geographical remoteness** from “where things are happening in town”, including events around public institutions, such as protests. They felt that the large size of *Borissova Gradina* city park between Student City and the center of Sofia made them feel distant, and the circuitous route of the main bus line into town dissuaded them from participating in public events “in the city”. They generally felt that Studentski Grad was not really “part of the city”.
- Social capital among SU informants appeared less likely to evolve into **strong friendship-based bonding capital** than that of UNWE students who lived in Student City, yet SU students were more likely to participate in public events in central Sofia than UNWE students.
- SU student informants’ **bridging social capital appeared strong**, as SU student informants in the social sciences and in the humanities could meet in cafés frequented by students from a variety of disciplines. Nonetheless, upon further questioning, SU students did admit that **cross-group socializing** was largely event-driven, and did not result in the formation of large groups over time.
- UNWE informants stated that they **rarely discussed “serious issues”** during their lunch breaks or after their afternoon classes. They felt that the nature of the venues they frequented in Student City were dissuasive for engaging in “serious debates”.

In light of the above findings we can tentatively conclude that spatial aspects, both on a regional macro scale and on a micro scale, can have an impact on the maintenance of social capital over time. A large-scale study of spatial socializing aspects among Sofia students could reveal the relative weight of spatial considerations versus other intervening factors.

Student Virtual Space

Both SU and UNWE informants made extensive use of social media, such as **Facebook** and **Instagram** during the period of observation. In fact, when I was not physically present in Sofia, I gathered much of the information about students’ socializing through these channels. This was supplemented with Skype video-calls and telephone conversations with some of the recent university graduates whom I knew better.

The **social media activities** of the informants were found to be **bi-polar**.

A **Self-representation** pole, where students visually and textually projected an image of themselves in geographic places; during certain activities, and with certain persons. In this

type of self-representation, I occasionally found members of students' bonding capital circles, but more frequently members of their extended bridging capital circles.

In this visual and virtual representation of socializing settings, only few instances revealed a mixed social circle of close friends and family, and other friends or colleagues. In other words, the already elsewhere observed real-life separation between bonding capital and bridging capital circles of persons persisted on-line, too.

The second pole is **Reporting-style representation** of bonding capital scenes, including family events and visits, or holidays with close friends or family. In this virtual environment, no reference was made to university life, with the notable exception of graduation ceremonies where occasionally family members congregated with their children's friends from university for photo opportunities. Yet even graduation photos showed a separation between photos with family and close friends from university, on the one hand, and photos with other fellow students and occasionally a faculty member, on the other hand. Hence, even the visual representation of the different membership of bonding capital and bridging capital circles featured a clear boundary between the two, that was rarely crossed.

From the above observations, we can tentatively **conclude**:

- Students and recent graduates made **extensive use of social media, mostly for self-representation** with a positive image. **Self-representation did not translate into a rapprochement or identification with civic life.**
- Only a handful of student activists and a few recent graduates posted **informative or critical features about civic and political life.**
- There seems to be a clear **boundary** between the *dissemination* of critical social media features about civic life, and actual *personal involvement* with regard to the substance of social media postings.
- Several recent graduates **criticized perceived shortcomings of public administration bodies in their social media postings.** This dissemination practice did not translate into personal action, or call for action. Other graduates who had been posting features about civic life during their university days stopped such postings after graduation. I saw that neither their education nor their social media use facilitated a closer identification and involvement with civic causes.
- **Social media did not significantly alter the spatial preferences of students for socializing.** Students continued to congregate in their usual spaces and within their usual social groups, expect for occasional social media-conveyed calls for protest action in city centre locations, if such calls were reinforced by in-person or telephone consultations with fellow students and friends.

Informant Language

Words used by informants gave clues with regard to their attitudes towards persons in their social circles and towards those in public life. The statements made by students were

analysed in terms of their use of key words, classified in specific categories. To obtain an aggregate understanding of informants' feelings, including trust, involvement or engagement, sense of community, inclusiveness, etc., the recurring use of categories of vocabulary was analysed. Here I will shortly present the findings.

Informants' statements conveyed the impression that respondents did not feel part of the society they lived in. Almost no positive expressions were used, which would have indicated a sense of *community, inclusiveness, or togetherness*, or feelings of being a valued member of Bulgarian society. The informants expressed **feelings of exclusion or distance**, as in "*Bulgarians don't trust each other*", or "*Bulgarians are passive people*".

As regards **trust**, statements related to a **high degree** of trust were limited to **family and long-time friends**. Work colleagues and other students or acquaintances, or friendships of lesser longevity were not given high-trust labels. **No** statements were made which would have indicated a high degree of **institutional trust** by any of the respondents, as in "*Our politicians are reliable*", or "*Our Government / Parliament works for us*". The only expressions of high institutional trust were used in connection with EU and other international institutions, as in: "At least the EU is a *safe* bet when it comes to *impartially* evaluating the Bulgarian judicial sector" (Boyko).

As regards **emotional closeness and comfort**, the findings replicated those related to trust.

Frequently, a similarly high level of closeness was expressed towards less than a handful of school friends from informants' hometowns. Informants also expressed **reservations with regard to how close or at ease** they felt **with other students**, at varying degrees of caution. This included statements such as "*You can go out with them, but you cannot tell them anything sensitive*" (Boris), or "*We talk about other students, but I would not talk about my family*" (Stali).

As regards expressions indicating **proximity**, both to political and civic institutions, as well as personalities in political and civic life, SU students made statements indicating the relevance to them of **visual identification** of, and proximity to, parliament and government buildings, when it came to manifesting an interest in these institutions and their members.

Most UNWE students conversely mentioned **visual, emotional, and geographic distance** in their statements regarding parliamentary and government buildings, as in: "*Over there in Sofia's centre*".

Research Findings

My observations of Sofia students and graduates over the past seven years in Sofia, and to a lesser extent those living in Luxembourg, have provided **new insights into the creation, makeup, and maintenance of social capital** of SU and UNWE students and graduates in Sofia, as well as their involvement in civic life and politics.

Yet, this research has also raised **new questions**, pointed towards new areas for future enquiry, and revealed findings which go well beyond outcomes of past research conducted by ethnographers and sociologists about Bulgarians, young and old, and their attitudes towards others in Bulgarian society, notably towards civic and political actors and their organizations.

Even 30 years after the fall of the Communist regime in Bulgaria, a **high degree of mistrust** continues to inhibit the sustained formation and maintenance of wider bridging capital circles among university students and graduates in Sofia, who have barely or not at all known life under Communism. This continued mistrust in each other and in civic and political actors in particular, in turn inhibits **sustained civic and political activism** among Sofia students.

Factors traditionally associated with levels of citizen engagement with civic and political life still play a role in shaping university students' interest in civic and political life, such as **family socio-economic background** and **family narrative about the past**.

In addition, I found that the **lack of sustained leadership** among students, but also **the lack of inspiration** by NGO and political leaders for students and graduates play a role in limiting student involvement in civic activism to **sporadic street protests**, with no sustained activism of this **stop-and-go involvement** being discernible.

Furthermore, **macro- and micro-spatial factors** were found to influence the scope, stability, and survival of students' social capital over time. The ease of access to hometown family and friends seemed to be important for maintaining **bonding capital**, while proximity and the existence of suitable venues for meeting university friends and other fellow students in Sofia were important factors in maintaining students' **bridging capital** over time. Likewise, the **proximity and accessibility of locations in urban space** were found to play an important role in triggering students' **interest in civic and political events**, though the maintenance of this interest over time depended much on any **leadership** among students' bridging capital groups.

For graduates, their place of residence, once they had taken up employment, played a major role in maintaining contacts with other graduates of the same university cohort.

Likewise, the proximity of their place of residence to public institutions played a positive role in maintaining their interest in civic and political life.

In addition to the existing social capital categories, such as bonding capital and bridging capital, students' ability to quickly move from one bridging capital circle to another has led me to propose the **new category of Flex Capital** in the social capital universe. This refers to the potential re-composition, sometimes at short notice, of bridging capital circles among students, depending on the purpose sought by the new group of students, e.g. specific leisure activities. The spontaneous emergence of such re-composed groups did not prevent students from returning to the pre-existing bridging capital groups after specific events or activities.

Student Social Capital in Crisis Times

While this paper received its final editing, the **Corona Virus**-triggered "COVID-19" public health crisis profoundly impacted civic and economic life in Europe, including in Bulgaria. I conducted a **quick survey among my informants** with regard to whether and how their socializing patterns had changed when this crisis took hold.

The outcome was as follows:

All respondents stated that they had taken preventive measures, had limited their social interaction to a handful of members of their immediate family, had stopped all in-person contacts with grandparents and other members of the extended family, especially those aged 60 or more. Furthermore, contacts with friends had been suspended or drastically reduced. Finally, in-person contacts with extended family and friends had largely been replaced by on-line or telephone contacts.

The speed and scope of this presumably **temporary re-alignment of both bonding and bridging capital circles** in the face of a major public health crisis appears to point towards the fact that the concept of **Flex Capital might apply not only to bridging capital – as initially expected – but also to bonding capital** where the outer circle is relegated to on-line-only contact, and only inner circle members are being interacted personally. Future research might elucidate the relative importance of **mistrust** versus actual caution, in this situation-driven re-alignment of modes and frequency of contact between inner- and outer circle bonding capital members.

Scientific Contributions of the Dissertation

1. Flex Capital – a new category in the composition of social capital

The major findings of my research include a new social capital category. Indeed, in light of the ethnographic observations I made of Sofia students' flexible, purpose-specific recompositions of their social circles, it seems appropriate to relativize and extend Putnam and Woolcock's classification of social capital components, namely 'bonding' and 'bridging' capital.

The traditional definition of social capital categories can be extended to include a form of inter-group social capital, which I refer to as "**flex capital**", in other words **social capital that transcends bridging capital groups**. I found that **flex capital can be formed in a bridging capital universe**, without a person necessarily having to abandon one group in favour of another.

2. The directionality of the bridging capital

When reviewing the existing literature on social capital, and in particular the formation of bridging capital, I was surprised to find no references to what one could call the '**directionality**' of bridging capital formation. The ethnographic observations shows that the students are willing to widen their bridging capital base, but in most of the cases they are doing this if a person external to their circles approached them and introduced them to other social circles. This finding prompts me to examine the directionality of movements between bridging capital circles and to coin new roles for persons who are undertaking such movements.

2.1. Incoming and outgoing directionality of bridging capital

Incoming directionality – when members of external social group approach members of a given social circle about joining them. This seems to be the predominant directionality in the forming of bridging social capital of Sofia students, other than student associations where members tend to approach outsiders.

Outgoing directionality – when the members of a given social circle approach outsiders, as happens in the example of student societies mentioned above.

2.2. Personal roles in the formation of bridging social capital

When looking at movements between bridging capital circles, I found two different types of movers:

Passive Bridgers (i.e. reactive persons) who are **open to making new contacts**, or even new friends, as long as an outside person takes the lead and facilitates the expansion of the passive bridgers' social circle, e.g. through personal introductions, or by inviting and accompanying them to meetings. The directionality in the formation of their bridging capital is usually incoming. Most informants fall under this category.

Active Bridgers (i.e. pro-active persons) such as activists who identify with a cultural or civic cause, and approach others about that cause. This represents an outgoing directionality, such as happens with members of student associations and members of NGOs who try to recruit new members among the student population.

3. A multi-layered social capital structure

Traditional views in social capital theory give a rather static interpretation of social capital, not allowing it to be *fluid* in conceptual terms. No known author seems to have highlighted the possibility that social capital means one thing to one group in society, and something else to another group, either in terms of original group composition, or in terms of temporal changes in group composition which might occur over time. Hence, little has been said about the possible fluidity potential of social capital.

I found several examples of **multi-layered social capital** for a given person. Thus, a person may have defined a group of friends as one element of bridging capital ("Silo A") and colleagues from work as another element of bridging capital ("Silo B"). There may be an overlap between silos, albeit not necessarily permanent. Furthermore, the composition of Silo A and Silo B may change situation-specifically, e.g. for certain events.

On the base of my ethnographic observations, I propose the following **typology of roles of persons who are changing social circle composition**:

Social Movers – those who are not staying within one social circle, but instead are moving between social capital groups, often temporarily. After observation of the dynamics of Sofia students' social circles, I was able to distinguish between **Voluntary Social Movers** (VSM), such as the active bridgers mentioned earlier, and **Involuntary Social Movers** (IVM), such as persons thrown out of a social group, e.g. for non-compliance with group rules.

Social Floaters – those who are *in an orbit around social circles*, which they observe and into which they may from time to time be admitted for specific activities. While these floaters **temporarily become associated with a social group**, they have not necessarily become *members* of that silo, just because they participated in one or two activities of that social circle. These floaters may have their own loose universe of persons they frequent, or they may be **Free floaters** who do not belong – by choice – to any fixed circles of persons. I found examples of social floaters among informants who participated occasionally in an activity of a stable group of students or a student association, but made no effort to remain in such groups. Informant Ralica represented a *hybrid* between a free floater after university, as she drifted

from one social circle to another, without staying in any of them, depending on which activity was on offer. At the same time, she remained attached in a stable manner to an election observation NGO over the years.

4. Model of assessment of the level of students' civic engagement

The social capital of students reflects on their civic engagement and vice versa. We therefore need to examine not only how active members of civic associations are, but also how consistently active other people are in civic life. In addition, we need to examine the depth of engagement.

I propose a model of assessment of students' level of civic engagement, based on several *axes of civic activity*:

- A ***time axis***, which comprises a longitudinal aspect (how long, e.g. how many years) and an interval or continuity aspect (how often, including the length of active and inactive periods, and interruptions).
- A ***depth axis***, comprising an *intensity aspect* (depth of involvement) and a *breadth aspect* (how many different activities) – both seen within one given subject or issue (e.g. 'the environment').
- A ***scope axis***, comprising a cross-issue variety indicator, which tells us how many different sectors of civic life a person is interested or active in.
- A ***human input axis***, which tells us how many, and which kind of people are consistently or sporadically engaged in an issue.

In the context of a larger, future study of Bulgarian civic engagement, these four data axes can provide numerical input for the construction of a multi-dimensional 'data cube' which can give us a fairly comprehensive view of civic participation in Bulgaria.

Scientific Publications

Peters, Lucien (2021). Students' Social Capital, Social Space, and Civic Life in Sofia. In: *UNWE Research Papers*, 3/2021, 111-141.

<http://unwe-research-papers.org/bg/journalissues/article/10404>

Peters, Lucien (2021). Social Media Ethnographic Methods. The Virtual World, Real-Life Pandemic Disease and the Ethnographer. In: *Newmedia21.eu. Медиите на 21 век: Онлайн издание за изследвания, анализи, критика* [online], 02 юни 2021.

<https://www.newmedia21.eu/analizi/social-media-ethnographic-methods-the-virtual-world-real-life-pandemic-disease-and-the-ethnographer>

Peters, Lucien. (2021). The Role of Space in the Creation of the Social Capital of Sofia Students Before the Novel Coronavirus Pandemic. In: *Postmodernism Problems*, 11(2), 137-156. <https://doi.org/10.46324/PMP2102137>.